

**Міністерство освіти і науки України
Відокремлений структурний підрозділ
«Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»**

***Збірник тез доповідей
Всеукраїнської науково-практичної конференції***

**«Друга світова війна: відлуння через
десятиліття (міфи, історичні паралелі,
гібридні виклики сучасних конфліктів)»**

Ужгород, 2025

Редакційна колегія:

ВОЛОЩУК Сергій Михайлович - кандидат історичних наук, викладач-методист, директор ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету».

ФРЕЧКА Оксана Василівна - спеціаліст вищої категорії, голова циклової комісії суспільних дисциплін ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету».

МУЛЕСА Тамара Федорівна - спеціаліст вищої категорії, методист ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету».

«Друга світова війна: відлуння через десятиліття (міфи, історичні паралелі, гібридні виклики сучасних конфліктів)»: 3б. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 2024 р.). Ужгород, 2025. 104 с.

Збірник тез доповідей укладено за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Друга світова війна: відлуння через десятиліття (міфи, історичні паралелі, гібридні виклики сучасних конфліктів)», яка відбулась на базі ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ» 13 травня 2025 р.

За стиль, редакцію та достовірність поданих матеріалів конференції несуть відповідальність їх автори.

Усі права застережені. Розповсюджувати та тиражувати матеріали конференції без офіційного дозволу авторів заборонено.

© Колектив авторів
© ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
СЕКЦІЯ 1. Друга світова війна: регіональний подієвий та людський вимір	
<i>Криворучко Володимир Олегович.</i> Оборона Севастополя	6
<i>Керимов Дмитро Миколайович.</i> Газета «Дзвін», як рупор проукраїнського руху на Криворіжжі під час нацистської окупації Кривого Рогу	9
<i>Саранча Дар'я Олегівна.</i> Людський вимір війни: доля дітей-сиріт у тилу на окупованих територіях	13
<i>Крижан Віталіна Віталіївна.</i> Релігійне життя на Закарпатті в роки Другої світової війни	17
<i>Головін Владислав Русланович.</i> Боротьба радянської влади з осередками ОУН на Криворіжжі після вигнання нацистських окупантів	21
<i>Шетеля Єлизавета Іванівна.</i> Перший збройний виклик агресору: Карпатська Україна як переддень глобального зіткнення	24
<i>Цімбота Анна Тіберіївна.</i> Євреї Закарпаття в роки Другої світової війни та Голокост	29
<i>Кочерга Владислав.</i> Київський котел – одна з найбільших поразок Червоної Армії у Другій світовій війні	34
<i>Атаманчук Олександр Іванович.</i> Боротьба українського повстанського руху з радянським режимом в повоєнні роки на Поділлі	36
<i>Сворак Любомир Михайлович.</i> Як пропагандистські механізми Третього Рейху впливають на інформаційну війну рф (спроба короткого аналізу)	40
СЕКЦІЯ 2. Україна в радянських міфах про Другу світову війну: сучасне бачення та історичні паралелі	
<i>Коваленко Олександра Євгеніївна.</i> Міф про «єдність радянського народу» проти фашизму	45
<i>Сакал Іванна Євгенівна.</i> Друга світова війна в українській історії	48
<i>Маліванова Софія Павлівна.</i> Україна в радянських міфах про Другу світову війну: сучасне бачення та історичні паралелі	52
<i>Боровик Нікіта Констянтинович.</i> Павло Таран: між міфом і реальністю	55
<i>Лихач Артем Романович.</i> Радянська міфотворчість: від Другої світової до сучасності	58
<i>Баник Анастасія Олексіївна.</i> Бабин Яра та трагедія Голокосту в Україні: замовчування етнічної складової злочинів у радянській історіографії	62
<i>Кличко Роман Євгенович.</i> Міфи Другої світової війни	67

Довганинець Софія Владиславівна. Архівні дослідження як інструмент деконструкції радянських міфів про Другу світову війну в Україні	71
Тимошук Дар'я Вікторівна. Термінологія та пропаганда: Велика Вітчизняна війна в офіційній риторичі СРСР	77
СЕКЦІЯ 3. Тіні Другої світової війни в гібридних та реальних війнах сучасності	
Павнел Іванна. Вплив Другої світової війни на територіальну цілісність Чернівецької області: історичні тіні в сучасних конфліктах	81
Бірак Уляна Анатоліївна. Технологічний прогрес та еволюція військових дій: від Другої світової війни до гібридних війн сучасності	83
Сакаль Христина Михайлівна. Психологічна війна та операції впливу: від листівок та радіопрограм Другої світової війни до соціальних мереж та ботів сучасності	88
Зеленчук Олександра Василівна. Феномен колабораціонізму в Другій світовій війні та його аналогії в умовах гібридної війни та окупації	93
Морохович Софія Петрівна. Військові злочини: від Нюрнберзького трибуналу до сучасних збройних конфліктів	99

Передмова

80 років тому завершилися військові дії у Європі та було повалено один з найжорстокіших тоталітарних режимів – нацизм в Німеччині. Події Другої світової війни свого часу докорінно змінили систему відносин у Європі та сприяли формуванню нової міжнародної спільноти, яка будувала систему відносин на принципах рівності, демократизму, взаємної поваги, верховенства права та поваги до людської гідності. Однак, на сьогодні ми є свідками того, що вся міжнародна система та загальні принципи співіснування демократичного світу під серйозною загрозою.

Живучість та поширення радянських міфів про війну і сьогодні активно використовують для маніпулювання свідомістю та виправдання чергових злочинів. Критичне осмислення цих міфів, їх витоків та впливу на сучасне сприйняття минулого є нагальною потребою. Важливим є проведення чітких історичних паралелей між подіями Другої світової війни та сучасними конфліктами, розуміння спільних закономірностей, причин та наслідків збройних протистоянь різних епох. Особливої уваги заслуговують гібридні виклики сучасності, які мають певні корені та аналогії в тактиках і стратегіях часів Другої світової війни. Розгляд цих питань є важливим для формування об'єктивної історичної пам'яті, зміцнення національної ідентичності та підвищення стійкості нашого суспільства перед сучасними загрозами.

СЕКЦІЯ 1. Друга світова війна: регіональний подієвий та людський вимір

Володимир КРИВОРУЧКО, курсант групи 3-047

ВСП «Криворізький фаховий коледж

Київського авіаційного інституту»

Науковий керівник: Наталія МАТВІЙЧУК,

спеціаліст вищої категорії,

вчитель-методист

ОБОРОНА СЕВАСТОПОЛЯ

У ході штурму Севастополя у 1941-1942 роках. німецькі війська робили безліч спроб захопити місто, проте радянські сили, незважаючи на величезну перевагу противника в техніці та чисельності, виявили неймовірну стійкість.

12 вересня 1941 року - 11 армія під командуванням Еріха фон Манштейна, яка включала в себе 7 німецьких дивізій та румунський гірський корпус змогла пробити оборону у Перекопі, тим самим відкривши для себе шлях до всього кримського півострова.

1-16 жовтня 1941 року - з Одеси до Севастополя було евакуйовано 86 000 військових та 15 000 чоловік мирного населення, а також певну кількість танків, автомобілів, гармат, коней та інших корисних вантажів. 30 жовтня 1941 року - Розпочався перший штурм. Укріпрайон був поділений на 4 сектори: I сектор – знаходився на півдні, включав в себе Балаклаву та південне побережжя

Севастополя; II сектор – шосе Ялта-Севастополь; III сектор – центрально-східний напрям; IV сектор – північно-східний, напрям на Бахчисарай. На той час у місті знаходилось близько 23000 військових. Німецькі війська розпочали масовані артилерійські обстріли міста. У відповідь на напад частина городян і військовослужбовців, у тому числі моряки Чорноморського флоту, організували жорстокий опір.

9-10 листопада 1941 року - Місто опинилося в повному оточенні. Радянські війська продовжили оборону за допомогою морського флоту, який, незважаючи на бомбардування, продовжував доставляти припаси і евакуювати поранених. Ця операція була дуже складною, але вона дозволила утримувати ключові позиції.

17 грудня 1941 року - Розпочався другий штурм Севастополя. Спочатку німецьке та румунське командування планувало початок штурму 8 грудня, але через погодні умови та дії партизанів наступ довелося перенести. За постійних атак фашисти повільно, але вірно просувалися все далі і далі. При цьому в їхніх лавах зростала жорстокість, а втрати збільшувалися. Німці могли отримувати свіжих солдатів та стабільне постачання, тому постійно посилювали тиск. Вже 42 року місту загрожувала армія чисельністю 150 тисяч солдат.

22 грудня 1941 року – У бій за місто вступив флот, кораблі почали вести вогонь по позиціям супротивника протягом 20-ти годин. Штурм зупинився біля 365 зенітної батареї, німці називали її форт «Сталін».

До кінця грудня до міста морем було перекинуто підкріплення завдяки якому вдалося утримати Севастополь.

26 грудня 1941 року – Радянські війська висадились у Керчі та змогли закріпитись, але спроби просування були марні. У ніч з 26 на 27 грудня також була проведена операція по висадці у Феодосію, яка була більш вдалою та змусила німецькі війська відступити з керченського півострова. Завдяки цим подіям радянські війська змогли трохи відкинути 11 армію від Севастополя. Пізніше радянські війська були витиснені з Феодосії, а потім і з керченського півострова.

Січень - червень 1942 року - Почалася тривала облога міста. Радянські сили продовжували оборонятися із величезними втратами, але протрималися аж до початку липня.

21 травня 1942 року – Німці почали авіаційне та артилерійське бомбардування міста готуючись до штурму.

7 червня 1942 року - Останній штурм. Протягом п'яти днів до початку операції велася артилерійська підготовка. При штурмі використовувалось багато важких гаубиць та облогових артилерій, починаючи з тих які збереглися ще з часів першої світової - закінчуючи новими на той час самохідною 600-мм мортирою «Карл» та залізничною 800-мм гарматою «Дора». За 25 днів облоги Севастополя німецькі війська зуміли прорвати усі рубежі оборони. Останнім пунктом супротиву залишилась бронебаштова батарея №30 під командуванням майора Георгія Олександровича Александера. 17 червня у гармати закінчилися бойові снаряди, тому екіпаж захищався практичними боєприпасами, які використовувались для навчань, а коли німці підійшли впритул до батареї, захисники відкрили вогонь холостими пострілами використовуючи тільки порохові гази. 25 червня командир батареї та ще декілька бійців покинули позиції.

4 липня 1942 року - Севастополь упав, німецькі війська вступили до міста. План евакуації передбачав вивезення тільки вищого і старшого командного складу армії і флоту, партійного активу міста, евакуація решти військовослужбовців, зокрема поранених, не передбачалася. Дізнавшись про наміри командування залишити розташування військ, скупчені на аеродромі воїни зчинили галас, стали безладно стріляти в повітря. Однак їм збрехали, що командування відлітає, аби організувати евакуацію захисників Севастополя. У підсумку близько 700 осіб начальницького складу були вивезені підводними човнами. Ще близько тисячі змогли піти на легких плавзасобах Чорноморського флоту. Залишки Приморської армії, кинуті вищим командуванням напризволяще, відійшли на мис Херсонес, де чинили опір ще 3 дні в районі бронебаштової батареї №35, а окремі підрозділи оборонялися до 13 липня.

За 250 днів оборони з радянської сторони у полон було взято приблизно 100 000 чоловік, а втрати склали 200 481 чоловік, 43 601 з яких - поранені. Німеччина втратила близько 300 000 чоловік.

8-12 травня 1944 року – Севастополь, як і весь кримський півострів було звільнено.

Джерела та література:

1. Керченсько-Феодосійська десантна операція. URL: <https://gclnk.com/iVSdUgVV> (дата звернення 08.05.2025)
2. Країна. Історія українських земель. Війна 1941-1945. URL: <https://youtu.be/NZPhjvUqvE8?si=9h74DOcFlXOzz5uu> (дата звернення 08.05.2025)
3. Кримська операція (1944). URL: <https://gclnk.com/OpRwfzk8> (дата звернення 08.05.2025)
4. Оборона Севастополя (1941—1942). URL: <https://gclnk.com/mgMws6tp> (дата звернення 08.05.2025)
5. Оборона Одеси (1941). URL: <https://gclnk.com/RByVKZb8> (дата звернення 08.05.2025)

Дмитро КЕРИМОВ, студент III курсу, МЕЕП-22 1/9

***ВСП «Гірничо-електромеханічний фаховий
коледж Криворізького національного університету»,***

Науковий керівник: Олександр ГОРБУЛЯ,

спеціаліст вищої категорії

**ГАЗЕТА «ДЗВІН», ЯК РУПОР ПРОУКРАЇНСЬКОГО РУХУ НА КРИВОРІЖЖІ
ПІД ЧАС НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ КРИВОГО РОГУ**

Газета «Дзвін», це місцева газета, що виходила у 1941–1943 роках в м. Кривий Ріг. Спочатку газета виходила 4 рази на тиждень накладом 1 тис. примірників, при ціні 50 коп. До вересня 1942 року наклад зріс до 3 тис. примірників, при ціні 1 крб. Газета друкувалася на 4 сторінках, іноді на двох. З 28 квітня 1943 року «Дзвін» став видаватися тричі на тиждень (у вівторок, четвер та суботу), називався «Окружний Криворізький

часопис, орган товариства «Преса України». Вийшло усього 268 номерів. Також у газеті друкувалися накази та оголошення німецької окупаційної влади. [4]

Керівництво Німеччини надавали великого значення пропаганді, використовуючи всі наявні в їхньому розпорядженні важелі: газети, журнали, кіно, радіо, театри і літературу. Один зі стовпів нацизму Й.Гіббельс говорив: «Пропаганда є «воістину грізною» зброєю в руках знавця». [5] Періодична преса і контроль над нею були одним із пріоритетних завдань у зоні німецької окупації. Так, у настанові німецької влади щодо преси в Україні йшлося:

- 1) Вживати назву Україна лише в територіальному, а не в державному понятті;
- 2) Писати про Німеччину, як про протекторат України, а не про її союзника;
- 3) Представляти німецьку армію «визволителем України».

Ці завдання знайшли всебічне відображення на сторінках місцевої газети «Дзвін», що почала виходити з 1 жовтня 1941 р. Щоправда, протягом перших двох місяців її існування німецький контроль над редакцією ще не був всеосяжним. Це станеться лише в грудні 1941 р.

Керівники ОУН також добре розуміли можливості, які відкриває їй контроль над газетою, для формування патріотичної громадянської позиції. Тому на посаду редактора за допомогою С. Шерстюка, члена ОУН, було поставлено Михайла Пронченка - місцевого поета, який відбув шість років таборів за звинуваченням в українському націоналізмі. Кандидатура Пронченка виявилася підходящою в усіх відношеннях, і він незабаром також стане членом ОУН.

Уже в першому номері газети вміщено матеріали із виразними оунівськими гаслами. У статті «До великого чину пробудився народ» згадується концепт «Ідеї і Чину» — традиційний для риторики ОУН. Надруковано вірш Пронченка «Україна», у якому звучать мотиви боротьби за незалежність. У тій самій газеті з'являється стаття Дмитра Горбачова «Розіллється слово правди», в якій націоналісти закликають до активізації патріотичної діяльності.

Пропаганда ідеї Української Держави тривала і в наступних випусках газети». 8 жовтня в газеті опубліковано заклик до всіх жителів міста і району енергійніше відбудовувати край для створення нової країни. [1] Так, 12 жовтня у передовиці йшлося

про те, що український народ розправив свої орлині крила і реалізує вікову мрію - створює «Самостійну Українську Державу». [2]

У газеті активно співпрацювали члени Похідної групи Д. Горбачов і Михайло Олійник. У номері 30 листопада останній наголошував, що творцем і організатором нації виступає український націоналізм. [3]

Для зміцнення ідей самостійності держави, підняття патріотичних настроїв у газеті за два місяці було опубліковано низку статей з історії національно-патріотичної боротьби та про видатних діячів минулого. Це такі статті, як «Жовті Води», «Святослав завойовник», «Молода сипа», «Академік Дмитро Яворницький», «Іван Мазепа» та інші. Часто, як приклад вірного служіння називалися імена С. Петлюри та Є. Коновари. Петлюри та Є.Коновальця.

У листопаді 1941 р. вийшов перший і, як виявилось, останній номер літературного додатка до «Дзвіна» - «Меч». Передовиця «О, слово, будь мечем моїм» закінчувалася закликом: «З вірою у творчі сили нашого народу, з вірою в Майбутнє - до праці, до змагання! За Україну, за її волю». У цьому номері також було надруковано невеличкий уривок із нині втраченої історичної драми в 5-ти діях М. Пронченка «Тарас Трясило».

Природно, що подібна діяльність редколегії «Дзвону» не могла влаштувати німецьку окупаційну адміністрацію, яка отримала наприкінці листопада відповідні, раніше згадані інструкції про ведення пропаганди. Почалися пошуки шляхів усунення М. Пронченка. На початку грудня 1941 р. колишній комуніст Зименко звинуватив Пронченка в єврейському походженні. Але оскільки батьки його тоді проживали в Апостоловому, то це легко вдалося спростувати. Негативну роль зіграв також конфлікт, що посилювався в боротьбі за лідерство, з Дмитром Горбачовим - одним із керівників Південної помадної групи. Під приводом лікування від душевного розладу М.Пронченка усувають від керівництва газетою. Напередодні нового 1942 року він їде до батьків в Апостолове, потім їде до Дніпропетровська, сподіваючись на реабілітацію, і повертається 12 січня 1942 р. до Кривого Рогу. Із собою він привіз 500 примірників «Дніпровської газети», де було надруковано його спростування статті Д.Горбачова «Пронченко без маски». Поширення газети без дозволу місцевого гебітскомісара дало формальний привід

заарештувати Пронченка. 14 лютого 1942 р. він серед інших місцевих активістів ОУН буде розстріляний біля шахти ім. Валявко [6 с.464].

Новим редактором став Євген Євтухов. Ситуація в 1942 р. стала іншою. Відділ пропаганди німецької адміністрації почав суворо контролювати вміщувані матеріали, не допускаючи жодних самостійних висловлювань. Газета стала слухняним рупором окупантів.

На першій і другій сторінках почали друкувати зведення з театрів бойових дій, промови Гітлера та інших керівників Німеччини, статті, що паплюжили державний устрій СРСР і його лідерів. Третя сторінка була зайнята матеріалами про внутрішнє життя в Німеччині, вихваляння німецької організованості, працьовитості, культури. Давався огляд деяких подій місцевого соціально-культурного та економічного життя в краї.

Четверта сторінка була зайнята оголошеннями військового коменданта, гебітскомісара, відповідальних осіб німецької та української цивільної адміністрації. Тут також були оголошення мешканців про розшук зниклих членів родин, найчастіше мобілізованих до Червоної Армії, та оголошення про втрату документів.

Таким чином, попри тиск і загрозу репресій, редакція «Дзвону» на початковому етапі зуміла використати легальну трибуну для пропагування національної ідеї. Це був унікальний приклад інформаційного спротиву в умовах окупації.

Джерела та література:

1. <https://libraria.ua/issues/334?StartDate=1941-10-08> (дата звернення 07.05.2025)
2. <https://libraria.ua/issues/334?StartDate=1941-10-12> (дата звернення 07.05.2025)
3. <https://libraria.ua/issues/334?StartDate=1941-11-30> (дата звернення 07.05.2025)
4. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Дзвін_\(газета,_Кривий_Ріг\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Дзвін_(газета,_Кривий_Ріг)) (дата звернення 07.05.2025)
5. <https://www.ar25.org/article/devyat-pryncypiv-propagandy-referent-doktora-gebbelsa-sformulyuvav-kredo-svogo-shefa.html> (дата звернення 08.05.2025)
6. Кривий Ріг: лихоліття 1941–1945 рр. / В.В. Стецкевич, В.О. Шайкан, Р.П. Шляхтич, Ю.Ю. Фасольняк. – Кривий Ріг: Видавничий центр ДВНЗ «КНУ», 2015. – 515 с.

ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР ВІЙНИ: ДОЛЯ ДІТЕЙ-СИРІТ У ТИЛУ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Розмова про долю дітей-сиріт Другої світової війни є вкрай важливою для збереження пам'яті про трагедію війни та її жахливі наслідки для найбеззахисніших. Їхні історії розкривають злочини окупаційних режимів. Вивчення їхнього досвіду допомагає осмислити наслідки сучасних конфліктів та розробляти підходи до захисту дітей у кризах.

Основні причини сирітства:

- Загибель батьків: багато дітей залишилися сиротами через загибель батьків на фронті або внаслідок бомбардувань і каральних акцій.
- Депортації та примусові вивезення: дітей разом із родинами або окремо вивозили до Німеччини та інших країн для примусової праці.
- Розстріли та репресії: окупаційні режими вдавалися до масових розстрілів, що призводило до втрати батьків.
- Втрата зв'язку: через хаос війни багато дітей втратили зв'язок із родинами та опинилися без опіки.

Життя дітей-сиріт на окупованих територіях було сповнене жахів, випробувань та постійної боротьби за виживання. Вони опинилися в надзвичайно вразливому становищі, позбавлені батьківської опіки та захисту, і стали одними з найбеззахисніших жертв нацистського режиму.

Умови життя:

Голод. Однією з найстрашніших проблем для дітей-сиріт був постійний голод. Окупаційна влада конфісковувала продовольство для потреб німецької армії та вивезення до Німеччини. Діти, які не мали дорослих, що могли б їх прогодувати, часто залишалися без їжі. Вони змушені були жебракувати, шукати залишки їжі на смітниках або красти, щоб вижити.

Безпритульність та холод. Втрата батьків часто означала втрату дому. Діти-сироти блукали в пошуках притулку, стаючи легкою здобиччю для злочинців та потрапляючи у небезпечні ситуації. Також через втрату домівок вони часто жили на вулицях, у руїнах, підвалах або тимчасових притулках, не маючи теплого одягу та належного житла. Зимові морози ставали для них смертельною загрозою, спричиняючи обмороження та хвороби.

Окупаційна влада та місцеві колабораціоністи часто використовували дітей-сиріт як дешеву робочу силу. Їх залучали до:

Примусова праця. Дітей змушували виконувати важку фізичну роботу на полях, у майстернях, на будівництві, часто без належної оплати, харчування та відпочинку. Їхня фізична слабкість та беззахисність робили їх особливо вразливими до експлуатації.

Обслуговування окупантів. Дітей могли використовувати для виконання дрібних побутових доручень для німецьких солдатів та офіцерів, таких як прибирання, прання, доставка повідомлень. Це ставило їх у залежне та принизливе становище.

Доля дітей в інтернатах і дитбудинках

Під час нацистської окупації Дніпропетровщини (1941–1943 рр.) дитячі будинки та інтернати зазнали значних змін. Багато з них були закриті або реорганізовані окупаційною владою. Діти, які залишилися без батьківського піклування, опинилися в надзвичайно складних умовах, часто без належного харчування, медичної допомоги та освіти.

Нацистська влада проводила політику германізації дітей з окупованих територій, включаючи Україну. Дітей з "арійськими" рисами відбирали для

перевиховання в Німеччині. Ці діти проходили через спеціальні установи, де їх навчали німецькій мові та культурі, з метою інтеграції в німецьке суспільство.

Окрім германізації, багато дітей були насильно вивезені до Німеччини для використання як робоча сила або для інших цілей. Ці дії були частиною ширшої політики нацистської Німеччини щодо використання ресурсів окупованих територій, включаючи людські ресурси.

У роки Другої світової війни Дніпропетровщина пережила важкі часи окупації та воєнних лих. Проте серед руїн і страху знаходилися люди, які рятували дітей, ризикуючи власним життям.

У селах Дніпропетровщини існували приховані місця, де дітей переховували від облав і обстрілів. Такі притулки влаштовували у покинутих підвалах, сараях, церковних приміщеннях. Часто вони існували завдяки співпраці кількох місцевих родин, які об'єднували свої зусилля для порятунку дітей.

На жаль, пошук конкретних імен людей, які б системно допомагали дітям-сиротам саме на Дніпропетровщині в роки Другої світової війни, є складним завданням. Багато таких вчинків не були офіційно задокументовані і передавалися з уст в уста.

Люди, які рятували дітей були звичайними громадяни — селяни, робітники, службовці, а також священники та вчителі. Вони ховали сиріт, дітей єврейського походження, дітей полонених або тих, кого переслідувала окупаційна влада.

Після завершення Другої світової війни Дніпропетровщина, як і вся Україна, зіткнулася з масштабною проблемою сирітства. Тисячі дітей залишилися без батьківського піклування, що вимагало термінових заходів з боку держави та суспільства. Друга світова війна закінчилася, однак ніхто не повернув дітям дитинство. Ті, хто жив в окупації, перебував у концтаборах, був примусово вивезений до Німеччини, отримали презирство, зневагу, брутальність. У буденних соціальних ніким необмежених і некерованих конфліктах їх називали: «німецькими вівчарками», «німчурою», «німецькими підстилками». Всі, хто були в окупації, стали «винними» у зв'язках із ворогом. А сумнозвісна графа радянської анкети: «Чи були ви або ваші родичі на окупованій території»

визначила долю багатьох тисяч дітей. Діти війни не мали реабілітаційних центрів, з ними не працювали психологи, вони просто жили далі.

Сьогодні пам'ять про дітей-сиріт воєнного періоду зберігається через наукові дослідження, освітні програми та соціальні ініціативи.

Висновок. Війна безжально втручається в життя невинних, особливо дітей, залишаючи глибокі рани на їхніх долях. Друга світова війна стала жахливим прикладом цього, перетворивши безліч дітей на сиріт, позбавивши їх не лише батьківської любові та опіки, а й базових прав на безпеку, дім та майбутнє. Їхнє дитинство обірвалося в полум'ї руйнувань, а замість іграшок вони бачили жахи війни.

Історії дітей-сиріт Другої світової війни є болючим нагадуванням про крихкість людського життя та руйнівну силу конфліктів. Вони змушені були швидко дорослішати, стикаючись з голодом, холодом, втратами та постійною загрозою. Багато з них пережили жахи евакуації, концтаборів або поневірянь у пошуках притулку. Їхні дитячі душі несли на собі відбиток пережитого, що часто визначало їхнє подальше життя.

Збереження пам'яті про їхні страждання є не лише моральним обов'язком, але й пересторогою для майбутніх поколінь. Навіть у найтемніші часи історії не згасає важливість гуманності, співчуття та підтримки тих, хто опинився у найскладнішому становищі. Історії дітей-сиріт Другої світової війни нагадують нам про цінність миру, сім'ї та безтурботного дитинства, і закликають докладати всіх зусиль, щоб подібні трагедії ніколи не повторилися.

Джерела та література:

1. Дорошенко О. Діти війни: зона впливу Рейхскомісаріат Україна та Трансністрія. Історія та спогади. URL: https://thegard.city/blogs/79261/diti-vijni-zona-vplivu-rejhskomisariat-ukraina-ta-transnistriya-istoriya-ta-spagadi?utm_source (дата звернення 08.05.2025)
2. Стельникович С., Гінда В. Історичне дослідження в рамках проєкту «Викорінені. Історії викрадених дітей під час Другої світової війни». URL: https://uprootedchildren.eu/files/expertinnenbeitraege/uprooted-histories-of-stolen-5.pdf?v=1&utm_source (дата звернення 08.05.2025)

3. Гінда В. "Фабрика дітей Гімmlера". Як нацисти викрадали неповнолітніх з окупованих територій. URL:https://localhistory.org.ua/texts/statti/fabrika-ditei-gimmlera-iak-natsisti-vikradali-nepovnolitnikh-z-okupovanikh-teritorii/?utm_source (дата звернення 08.05.2025)
4. Друга світова війна. Частини 1-2. Початок війни. Окупація міста URL:https://gorod.dp.ua/history/article_ua.php?article=46&utm_source (дата звернення 08.05.2025)

***Віталіна КРИЖАН, студент I курсу, ФБС «А»
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».***

***Науковий керівник: Сергій ВОЛОЩУК,
кандидат історичних наук, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист***

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ НА ЗАКАРПАТТІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми. У 1939 році територія Закарпаття опинилася під угорською окупацією. Мукачівська греко-католицька єпархія, яка до цього часу була значним духовним і культурним осередком, також потрапила в умови окупації. Незважаючи на зміну політичного ладу та спроби угорської влади підпорядкувати єпархію своїм інтересам, греко-католицьке духовенство на чолі з єпископом Олександром Стойкою активно відстоювало її автономію та зберігало свою пастирську місію. Окупаційний період також позначився на долі інших конфесій Закарпаття – православних, реформатів, євангелістів та євреїв, кожна з яких переживала свої виклики та адаптувалася до нових умов, стикаючись з державним контролем, утисками, а подекуди й відкритими переслідуваннями. Ця публікація присвячена аналізу становища релігійних громад Закарпаття в період угорської окупації 1939-1944 років.

Виклад матеріалу. В результаті нападу на Карпатську Україну угорськими військами під командуванням генерала Д. Готвані в 1939 р. було окуповано всю територію Закарпаття. Через це в окупації також опинилася Мукачівська греко-католицька єпархія, на чолі якої постав єпископ Олександр Стойка, оскільки владику Д. Няряді було вивезено за межі Карпатської України.

На березень 1939 р. МГКЄ нараховувала 412 тис. вірників, 315 парафій, 460 церков та 8 монастирів. В єпархії налічувалось 355 священників та 85 ченців і черниць. Така статистика греко-католицької церкви залишалась до поки не настали трагічні 1946-1949 рр. Крім того, духовні діячі цього владицтва брали активну участь у політичному та громадському житті рідної землі. В обох палатах угорського Державного парламенту нараховувалось 26 депутатів, серед яких більша частина були представниками греко-католицького духовенства. [2, С.127]

Хоч часто між священниками були ідейні розбіжності щодо подальшої долі краю, але вони змогли об'єднати зусилля і в січні 1941 р. заснували культурно-просвітницьке товариство «Подкарпатське общество наук». Ініціаторами заснування товариства були єпископ О. Стойка, каноніки О. Ільницький та Ю. Марина. Основним напрямом діяльності товариства було визначено розвиток науки і культури краю, підтримка місцевої еліти, із застереженням щодо участі його членів у політичній діяльності. Першим головою товариства був обраний академік Угорської академії наук Антал Годинка. [2, С.128]

Єпископ Олександр Стойка залишався єдиним керівником Мукачівської єпархії, прагнучи до її автономії. Однак угорська влада мала інші плани: вони прагнули повернути Мукачівську греко-католицьку єпархію (МГКЄ) під контроль Егерського архієпископства. Навіть розглядалася кандидатура архієпископа А. Паппа на місце владики Стойки. Проте, після переговорів у Римі, єпископ Стойка все ж був призначений Апостольським адміністратором Мукачівської єпархії.

Щодо василіанських ченців, угорська влада виявляла відкриту упередженість. Перші утиски почалися вже 18 березня 1939 року, коли угорські жандарми обшукали Імстичівський монастир.

У лютому 1941 р. повторилася прикра ситуація з отцями-василіанами, але на цей раз в монастирі на Чернечій горі. Про це у своїх спогадах розповідає М. Малинич ЧСВВ: «о. Теодозій Легеза, який завідував порядком проведення богослужінь видав попередження, щоб не вживати українську мову при церковнослужінні, тільки місцеву. Після декількох попереджень 4 лютого 1941 р. о. Теодозій вже прийшов з поліціантами, нас арештували і відвезли в Ужгород, де вже були інші отці.» [2, С.130]

Як бачимо, василіани були переслідувані владою за вживання української мови і часто їх дії розцінювали як антидержавні.

Єпископи О. Стойка та М. Дудаш прикладали всіх зусиль, щоб звільнити отців-василіан. Також ієрархи намагалися забезпечити ув'язненим монахам якомога комфортне перебування в монастирі Будапешта (через каноніка Миколу Крайняка просили, щоб надали належні умови для проживання та забезпечили одягом та церковною літературою для ведення богослужіння старослов'янською мовою). Як бачимо, всі спільні заходи церковних діячів були націлені на якнайшвидше звільнення арештованих ченців. І тільки в березні 1942 р. було досягнуто домовленості щодо умов звільнення ченців за безпосереднього втручання папського нунція. [2, С.130]

Влада Угорщини розглядала православну церкву як «ворота для вступу росіян у Дунайську котловину», тому перехід від греко-католицизму в православ'я вважався антиугорським політичним актом. Православ'я на Закарпатті мало три головні центри: с. Бехерово (Словаччина), с. Іза (Хустщина), с. Великі Лучки (Мукачівщина). Уряд розглядував питання з приводу утворення Угорської православної церкви за допомогою сербського патріархату. [3, С.150]

Щоб послабити вплив православної церкви на населення краю і підірвати її економічні підмуровки, з боку угорської влади починається кампанія обмеження земельної власності церков та монастирів. Зокрема, 12 грудня 1944 р. до народного комітету с. Липча що на Хустщині, звернулася настоятелька жіночого православного монастиря ігуменя Параскева (Прокоп), яка повідомила наступні

факти: „8 травня 1939 р. монастир придбав ділянку землі від жителя с. Липча Ю.Бенци за ціною 500 пенгів.” [1, С.159]

Реформатська церква (кальвінського віровизнання) була найбільш насичена угорським націоналізмом періоду Другої світової війни. В краї нараховувалось понад 50 кальвіністських громад, на чолі яких стояв єпископ в Мукачеві Бейла Барток. Існувала на Закарпатті і Євангельська церква авгсбурзького віровизнання, що мала всього декілька парафій і вірників угорської, німецької та словацької національностей.

Серед неугорського населення Закарпаття єврейські громади були найчисленнішою релігійною меншиною. Переважна більшість євреїв належала до ортодоксального юдаїзму, зокрема до хасидського руху. Їхніми основними релігійними центрами були Мукачево, де діяв рабин Барух Рабінович, та Ужгород під керівництвом рабина Соломона Гірша.

Починаючи з 1942 року, угорський уряд поступово обмежував євреїв у громадських правах, незважаючи на їхню лояльність до влади. Ситуація різко погіршилася у 1943-1944 роках, коли розпочалися відкриті переслідування. Це було прямим наслідком приходу до влади в Угорщині крайньо-фашистської партії "Схрещених стріл" на чолі з Ференцом Салаші.

Висновки. Період угорської окупації Закарпаття (1939-1944 рр.) став часом складних випробувань для всіх релігійних конфесій краю. Незважаючи на загальну мету угорської влади інтегрувати Закарпаття у свою систему, відносини з різними церквами були неоднорідними. Мукачівська греко-католицька єпархія під проводом єпископа Олександра Стойки, незважаючи на тиск з боку угорської влади, змогла зберегти значну міру автономії та продовжувала активну діяльність, включаючи культурно-просвітницьку роботу та захист своїх вірників, зокрема василіанських ченців. Православна церква, яку угорська влада розглядала як потенційну загрозу, також зазнавала спроб контролю та ослаблення, проте деякі її ієрархи вступали у співпрацю з урядом. Реформатська церква, навпаки, активно підтримувала угорський націоналізм, тоді як єврейські громади з 1942 року стали

об'єктом жорстоких переслідувань, що було пов'язано з приходом до влади крайньо-фашистських сил в Угорщині.

Джерела та література:

1. Данилець Ю. Деякі питання з історії православної церкви на Закарпатті в 1938-1946 рр. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Історія*. 2004. Випуск 10. С.158-162.
2. Майороші М.А. Мукачівська єпархія та Галицька митрополія: інституційні та особистісні взаємини між греко-католицькими провінціями та їхнім кліром (1919–1991). Дисертація кандидата історичних наук. Ужгород. 2021. 274 с.
3. Мазурок І. Владно-конфесійні відносини на Закарпатті у 1939-1944 рр.: історико-правовий аспект. *Держава і право. Випуск 45*. 2009. С. 147–152.
4. На початок ХХ століття на Закарпатті було лише 582 православних, а московський патріархат прийшов разом з радянською владою. // URL: <https://surl.lu/dmgwkd> (дата звернення: 03.05.2025)

Владислав ГОЛОВІН, студент II курсу, ІЕСТК-23 1/11

***ВСП «Гірничо-електромеханічний фаховий
коледж Криворізького національного університету»,***

Науковий керівник: Олександр ГОРБУЛЯ,

спеціаліст вищої категорії

БОРОТЬБА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ З ОСЕРЕДКАМИ ОУН НА КРИВОРІЖЖІ ПІСЛЯ ВИГНАННЯ НАЦИСТСЬКИХ ОКУПАНТІВ

Місто Кривий Ріг було звільнено 22 лютого 1944 року. Але боротьба з пронаціональним підпіллям з боку радянської влади відбувалася ще за часів окупації міста та набрала обертів у 1943 році, коли через невдалу спробу звільнити місто «з наскоку» у жовтні тому ж року, чекісти почали ретельніше готувати плацдарм для захоплення міста. А для цього почали знищувати будь-які підпільні рухи опору, що не підтримували більшовицьку ідеологію.

Загалом, перші осередки ОУН на Криворіжжі були малочисельними та з'явилися в місті, лише, в 1940 році. Саме тоді була заведена справа «Західняки»,

фігурантами якої стали 5 осіб. Усі вони не були криворіжцями, а приїхали працювати на шахтах Кривого Рогу в 1940 році. І вже тоді їх почали відстежувати органи НКВС. [1 с.27]

Представники підпілля, настільки ретельно відстежувалися, що вже навесні 1941 року, розуміючи, що їм загрожує арешт, львівські студенти виїжджають у Західну Україну. Проте це їх не врятувало. Вони були заарештовані 23 червня 1941 року. Слідство було доволі швидким, і вже 29 серпня 1941 року активістів Р.Рибачека та М.Киптика було засуджено до вищої міри покарання — розстрілу. [2 с.39] Очевидно, це були одні з перших членів ОУН у Кривому Розі, які загинули в ім'я незалежної України. Але, на жаль, не останні...

З початком німецько-радянської війни агентурно-оперативна діяльність НКДБ—НКВС мала проводитись у доволі складних військово-політичних обставинах. Влітку 1941 року чекісти Дніпропетровщини розуміли, що скоріш за все доведеться здати область ворогу, і для протистояння на окупованій території, а також для отримання необхідної інформації потрібно було створити агентурну мережу яка мали залишитись у тилу ворога, яка повинна була збирати інформацію про підпільні групи, які не координувалися з Москви.

15 листопада 1943 року криворізько-чекістська група увійшли в свій район і почали збирати інформацію щодо діяльності ОУН в місті. Для цього були інфільтровані до націоналістичного підпілля двоє осіб, інформація яких дала можливість завести справу проти патріотичних організацій. Варто зазначити, що у Кривому Розі діяло підпілля, яким керував Семен Дядик (голова місцевої організації ОУН (б)). Завданням підпілля було вербовка солдат для УПА та забезпечення організацією зброєю та продовольством.

Крім того, протягом 1944-1945 років до націоналістичного підпілля засилялись агенти, які надавали відомості про діяльність членів та прихильників ОУН у різних районах Дніпропетровської області, в тому числі і на Криворіжжі. За їх даними заводились агентурні справи, за допомогою яких виявляли та заарештовували місцевих націоналістів. Причому агентурна робота в цей час велась паралельно відповідними відділами НКВС та НКДБ. Так, у пояснювальній

записці «Про викриті та ліквідовані організації та групи ОУН Управлінням НКДБ по Дніпропетровській області за період з 25 вересня 1943 року по 15 червня 1945 року» щодо розробки націоналістичного підпілля Кривого Рогу були заведені наступні агентурні справи: агентурна справа «Захід» (розроблялись 13 осіб), агентурна справа «Самостійники» (розроблялось 4 особи), агентурна справа «Літератори» (розроблялось 4 особи). [З с.28]

Ще одним видом агентури були безпосередні учасники націоналістичного підпілля, які вербувались оперативними працівниками і відсилались назад до підпілля з метою отримання інформації про членів та небайдужих до ОУН(б). Але в багатьох випадках цих осіб не рятувала, навіть, співпраця з радянською владою - їх після виконання своєї місії заарештовували і засуджували до реальних термінів ув'язнення. Проте саме інформація, отримана від цих агентів, давала можливість заводити агентурні справи та ліквідовувати націоналістичну мережу в регіоні.

Використовуючи різні методи впливу: вибивання свідчень, шантаж та погрози рідним, радянській владі протягом 1944-1945 років вдалося встановити всю ланку українського націоналістичного підпілля.

Загалом, в процесі розробки агентурної справи «Самостійники» виявлено більше 70 осіб, які входили до підпільної мережі і майже половина з них була заарештована. На учасників націоналістичного підпілля на рудничних поселеннях Кривого Рогу було заведено 10 кримінальних справ. [З с.30]

Таким чином, в ході реалізації агентурних справ «Державники» та «Самостійники» було майже ліквідовано націоналістичне підпілля на території Кривого Рогу. Проте, арешти українських націоналістів продовжувались і у 1945 році.

Тож, будь які розбіжності у поглядах з панівною ідеологією радянської влади, приводило до арештів та заслання на каторжні роботи до 20 років українських патріотів, з яких майже ніхто не повернувся.

Як бачимо, назва країни окупанта-агресора може змінюватися, а методи які вони використовують залишають незмінними, що підтверджується діями агресора, які відбуваються на тимчасово окупованих українських територіях.

Джерела та література:

1. Діяльність Організації Українських Націоналістів на Сході України. Збірник статей №2/Упоряд. Труш В., Хобот П., Щур Ю. Дніпро, Східноукраїнський дослідницький центр «Спадщина», 2019. 224 с.

2. Трагічне минуле: документи свідчать: збірник документів: у 5 т. - Дніпро: Дніпропетровська обласна редколегія по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією»; Вид-во «Монолит», 2018. Т. 2: Радянські репресії проти націоналістичного підпілля Дніпропетровщини (1939 — середина 50-х років ХХ ст.) / уклад.: Р.П. Шляхтич, Є.І. Бородін, В.В. Іваненко, Л.Л. Прокопенко. 2018, 240 с.

3. Шляхтич Р.П. Ліквідація осередків ОУН на криворіжжі: агентурні справи «Самостійники», «Державники». МАТЕРІАЛИ Третіх Історико-краєзнавчих читань «КРИВОРІЖЖЯ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...» / Ред.кол.: к.і.н., доц. Н.А.Печеніна (голова); к.і.н., доц. А.В.Тарасов; к.і.н. Р.П. Шляхтич; В.А. Фінічева (упорядник). Кривий Ріг, 2017. 159 с. з іл.

***Єлизавета ШЕТЕЛЯ, студентка I курсу, ФБС-А
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».***

***Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін***

ПЕРШИЙ ЗБРОЙНИЙ ВИКЛИК АГРЕСОРУ: КАРПАТСЬКА УКРАЇНА ЯК ПЕРЕДДЕНЬ ГЛОБАЛЬНОГО ЗІТКНЕННЯ

Поставка проблеми. Агресивна політика Німеччини напередодні Другої світової війни знайшла своє яскраве відображення в Мюнхенській угоді 1938 року, що призвела до розчленування Чехословаччини та передачі її Судетської

області Німеччині, а згодом — до територіальних претензій з боку Польщі та Угорщини. Саме в цих умовах розгорталася боротьба за Карпатську Україну.

Виклад матеріалу. В Європі напередодні Другої світової війни ситуація стрімко загострювалася. В березні 1938 року Німеччина поглинула Австрію. Зовнішньополітична загроза нависла над Чехословаччиною. Великобританія і Франція, сподіваючись відтермінувати початок війни, використовували тактику “замирення агресора”, йшли на територіальні поступки. [1]

Мюнхенська угода підписана у ніч з 29 на 30 вересня 1938 на міжнародній конференції започаткувала поділ Чехословаччини. 11 жовтня 1938 року в Празі урядом Чехо-Словаччини було затверджено перший автономний уряд Закарпаття — Раду міністрів Підкарпатської Русі. Невдовзі офіційною назвою стала Карпатська Україна, а уряд очолив отець Августин Волошин.

За рішенням Віденського арбітражу 2 листопада 1938 до Угорщини відійшли південні райони Словаччини та Карпатської України. Карпатська Україна втратила понад 12 % своєї території (1523 км²), на якій знаходилося 97 населених пунктів, зокрема Ужгород, Мукачеве і Берегове. Уряд перемістився до м. Хуст. [2]

Ще з початку жовтня 1938 р. Будапешт та Варшава домовилися про проведення на території Закарпаття спільної саботажно-диверсійної операції. Протягом осені – зими 1938/1939 рр. на територію Карпатської України через кордон з півдня та півночі закидалися спеціально підготовлені угорські та польські диверсійні загони, які здійснювали акти саботажу та терору, підривали об’єкти інфраструктури, вбивали представників місцевих органів влади, чехословацьких жандармів, прикордонників, військових. До таємної операції, яка не афішувалася офіційно, були залучені угорський та польський генеральні штаби, за вказівкою яких проводився набір та навчання резервістів, спеціалістів саботажної та диверсійної роботи, членів парамілітарних формувань та патріотичних організацій. Угорське радіо повідомляло про всілякі небилиці з Карпатської України: епідемії, голод, фантастичне подорожчання цін на продукти харчування, репресії і терор уряду А.Волошина, повстання та заворушення

місцевого населення, від якого голова українського уряду, начебто, «відстрілювався з кулемета» і т.п. [3]

Для боротьби з диверсантами і терористами уряд в Хусті приступив до організації власних загонів самооборони, внаслідок чого на початку листопада 1938 р. була заснована парамілітарна організація Карпатська Січ. Вона формувалася із місцевих добровольців, а також втікачів із Галичини та Волині, та українських військових емігрантів з країн Європи. Завдяки зусиллям карпатських січовиків у співпраці з чехословацькими прикордонниками та жандармерією вдалося значною мірою нейтралізувати підривні заходи Угорщини та Польщі. [3]

12 березня 1939 р. через свого посла у Берліні Деме Стояї Угорщина отримала "зелене світло" на захоплення краю. Для вирішення "рутенського питання" у розпорядженні гортистського керівництва було всього 24 години після проголошення незалежності Словаччини, яке було заплановане на 14 березня 1939 р.

12-та чехословацька дивізія проводила позиційні оборонні бої проти угорських військ тільки 14 березня 1939 р. Уряд Августина Волошина безуспішно намагався переконати командира 12-ї чехословацької дивізії генерала Олега Сватека очолити оборону Карпатської України.[2]

У зв'язку з різким загостренням міжнародної ситуації в Центрально-Східній Європі і фактичним розпадом Чехо-Словаччини після оголошення самостійності Словаччини, ввечері 14 березня 1939 р. Волошин по радіо проголосив Карпатську Україну також незалежною державою. Уранці 15 березня 1939 р. військовий міністр Карпатської України Степан Ключурак видав свій перший наказ "Про формування штатів управління", яким створювалася Національна Оборона Карпатської України на чолі з полковником армії УНР Сергієм Єфремовим.

У той час як проходили кровопролитні бої на Севлюшсько-Хустському напрямку, о 15.20, 15 березня 1939 р. у Хусті в приміщенні державної гімназії розпочав свою роботу законодавчий орган – Сойм Карпатської України за участю 22 депутатів (із 32 обраних).[2]

Протягом трьох з половиною годин відбулося шість окремих засідань, на яких було ухвалено документи історичної ваги. Зокрема, таємним голосуванням Сойм обрав президента новоствореної української держави – А. Волошина, а також прийняв два закони, які мали статус конституційних і визначали форму нового державного утворення.

Усвідомлюючи нестачу достатніх військових сил для захисту столиці краю, уряд ввечері 15 березня оголосив евакуацію державних і міністерських установ з Хуста. Головні сили Карпатської Січі мали відступати через Тячево до Великого Бичкова для організації нової лінії оборони в горах, спираючись на підтримку національно свідомого гуцульського населення. [2]

На ділянці між Великою Копанею та Рокосовим з 10-ої до 14-ої години 16 березня 1939 р. відбувся найбільший в ході оборони Карпатської України бій на Красному полі, який сучасники порівнювали з боєм під Крутами у січні 1918 р.

Інформаційні повідомлення про бойові дії в Карпатах облетіли провідні світові видання. Журналістка New York Times Енн О'Гара Мак-Кормік була однією з перших, хто підготував сенсаційні повідомлення про події на Закарпатті. Вона дивувалася тому завзятому опору, який чинили українці в Карпатах: *"В цей час вони вже знали, що Гітлер віддав їх мадярам. І це властиво робить завзятий опір Січі таким загадковим. Коли Гітлер опустив їх, чому Січ продовжує таку безнадійну боротьбу? Чому мадярська армія зустрічає стільки перешкод в здобутті території, яку обороняють вояки-аматори".*[5]

16 березня 1939 р. французька радіостанція у Страсбурзі із подивом відзначала: *"Європа досі недооцінювала карпатських українців. Вони, хоч не мають належної кількості зброї і амуніції, по-геройськи боронять у Карпатах свою державність перед величезною мадярською навалою. Цим вони подали доказ своєї державотворчої здібності і полум'яної любові до своєї Батьківщини та відчайдушного завзяття. Тому вони заслуговують, щоб їм у цій боротьбі допомогти".* [5]

Без сумніву, Друга світова війна не почалась тут, але очевидно, говорячи про контекст, це сталося напередодні війни. Це була прелюдія до війни, і перші постріли, або порух, відчувалися вже в березневих подіях.

Висновки. Події на Закарпатті у березні 1939 року стали трагічною, але знаковою сторінкою в історії українського народу, яка чітко продемонструвала його прагнення до самостійності та готовність відстоювати її зі зброєю в руках. Хоча Карпатська Україна проіснувала недовго, її опір угорській агресії набув глибокого історичного значення.

По-перше, карпатські українці стали першими, хто збройно виступив проти країн гітлерівської коаліції ще напередодні Другої світової війни. По-друге, боротьба за Карпатську Україну містила всі ключові ознаки гібридної війни, з якою Україна зіткнулася і в наш час. Це включало поширення фейкових новин, економічну та транспортну блокаду. По-третє, хоча з точки зору міжнародного права цей локальний конфлікт не вважається початком Другої світової війни, він, без сумніву, став прелюдією до неї.

Таким чином, героїчна оборона Карпатської України, незважаючи на її трагічний фінал, залишила незгладимий слід в історії, підкресливши незламність українського духу та передбачивши майбутні глобальні конфлікти.

Джерела та література:

1. 80 років тому Карпатська Україна проголосила незалежність. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2019/03/14/153825/> (дата звернення: 03.05.2025)
2. Пагіря О. Опір у Карпатах. Як закарпатці боронилися від угорської агресії в 1939 році. URL: <https://surli.cc/lskmhb> (дата звернення: 03.05.2025)
3. Ребрик А. Гібридна війна в Карпатській Україні. URL: <https://1939.in.ua/genereal/hibrydna-vijna-v-karpatskij-ukrajini/> (дата звернення: 03.05.2025)
4. Шурхало Д. Карпатська Україна: як постала і чому не встояла. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29825313.html> (дата звернення: 03.05.2025)
5. Як західна преса та дипломати писали про Карпатську Україну. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/15/152208/> (дата звернення: 03.05.2025)

*Анна ЦІМБОТА, студентка I курсу, ГРС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».*

*Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін*

ЄВРЕЇ ЗАКАРПАТТЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ГОЛОКОСТ

Постановка проблеми. Історія єврейської громади Закарпаття до середини ХХ століття є прикладом толерантного співіснування та активного розвитку, що різко обірвався з приходом угорської влади у 1938-1939 роках. Незважаючи на початкову лояльність частини єврейського населення до нового режиму, це не вберегло їх від жорстких антисемітських законів, що призвели до масових утисків, створення гетто та, врешті-решт, до майже повного знищення громади під час Голокосту. Таким чином, виникає потреба дослідити трансформацію становища євреїв Закарпаття від періоду розквіту до найтрагічніших подій їхньої історії, а також виявити причини та наслідки їхнього ставлення до угорської влади напередодні геноциду.

Виклад матеріалу. Заселення євреями теренів сучасного Закарпаття бере свій початок від XVI ст. За переписом 1930 р. в межах Підкарпатської Русі проживало 102 542 особи іудейського віросповідання, що у відсотковому співвідношенні складало близько 14% населення регіону. Євреї становили вагомий відсоток населення у 37 містах та селищах краю: Ужгород – 30%, Хуст – 17%, Іршава – 36%, Солотвино – 44% та ін. Загалом, напередодні війни в межах краю діяло понад 30 синагог. [3, С. 4]

Євреї Закарпаття вели досить активне громадсько-політичне життя в роки Чехословацької республіки, користуючись її демократизмом. Загалом, чехословацький період більшість євреїв, які пережили Голокост, згадували як про

демократизм і толерантність урядової політики щодо національних питань, всебічні можливості розвитку для єврейської громади, а також відсутність антисемітизму як на державному, так і на побутовому рівні. [3, С. 6]

Але спокійна ситуація різко змінилася внаслідок рішень Віденського арбітражу в листопаді 1938 р. та окупації Карпатської України в березні 1939 р. Із відновленням монархії та встановленням регентства адмірала Міклоша Горті в Угорщині були на офіційному рівні реалізовані перші антиєврейські заходи. Незважаючи на певні політичні передумови негативного ставлення до єврейської меншості у міжвоєнний період, основні антисемітські заходи на території Угорщини були здійснені тільки в 1938–1942 рр., коли угорським парламентом були прийняті чотири антиєврейські закони та ряд урядових розпоряджень, які суттєво обмежували роль євреїв в економічному та суспільно-політичному житті держави. [3, С. 7]

У 1941 році угорський парламент прийняв так званий третій антиєврейський закон, який був загорнутий у так зване шлюбне право. Він визначав, хто є євреєм. Так, євреєм в Угорщині вважали людину, у якої хоча б 2 із 4 дідів або бабусь були членами іудейської релігійної общини. При чому регулювалося, що євреєм є і та людина, яка вважає себе християнином, однак мала серед предків членів іудейської організації. [4]

Найбільшого утиску місцеві євреї зазнали в економічній сфері, були введені законодавчі обмеження на економічну діяльність євреїв, що було наслідком дії в Угорщині так званого «антиєврейського закону». Це зумовило зменшення можливостей для їхнього заробітку, особливо в сфері торгівлі та послуг, де участь євреїв була домінуючою в регіоні, також усіх євреїв звільняли з державних служб і заборонили їм навчатись у вищих навчальних закладах.

Наприклад, у 1942 році уряд Угорщини прийняв рішення, що євреї не можуть бути членами жодного спортивного товариства. Якщо християнин був жонатий з євреєм, він не мав права жити з ним в одному готельному номері. Більше того, євреям заборонили одружуватися/виходити заміж за не євреїв і навіть мати любовні зв'язки з християнами. [4]

В 1941-му році угорська влада депортувала 18 тисяч закарпатських євреїв до Кам'янця-Подільського, де їх розстріляли. Це були перші жертви нацистського режиму на Закарпатті. [2]

У березні 1944 року після вторгнення нацистів та тиску з боку Німеччини угорська влада організувала на Закарпатті гетто: два в Ужгороді, два в Мукачеві, а також у Хусті, Воловому (тепер — Міжгір'я), Севлюші (нинішньому Виноградові) та інших населених пунктах. Загалом було створено 14 гетто", — розповідає Аркадій Гендлер.[2]

Гетто були закриті зони, в яких єврейські громади ізолювали від неєврейського населення. Як правило, гетто створювали у великих населених пунктах, які мали залізничне сполучення, що передбачалося використати для подальшої депортації євреїв. Гетто були ізолювані від інших частин міста великим парканом, який по зовнішньому периметру охоронявся місцевою поліцією. У деяких містах гетто створювалися на базі цегельних заводів або інших промислових об'єктів, де євреям часто доводилося жити під відкритим небом. У сільській місцевості євреїв тимчасово зосереджували поблизу синагог чи інших общинних будинків, де після, їх переправляли у великі міста. [3, С. 72]

Умови перебування в гетто були різними. Гетто, які створювалися поза містом на базі цегляних заводів чи інших промислових об'єктів, вирізнялися значним перенаселенням та складними гігієнічними умовами. За згадками Моше Авітала у берегівському гетто на цегельному заводі всім доводилося спати на підлозі протягом усього періоду перебування. Кожен намагався, перед тим як піти спати, завчасно постелити собі на підлозі, зайнявши таким чином місце, яких на всіх не вистачало. Так, зокрема, в результаті умов тісного скупчення людей в одному з відділків на Мукачівському цегельному заводі 23 квітня було зафіксовано спалах сипного тифу, через що в гетто до 15 травня діяв карантин. [3, С. 74]

Продовольство було серйозною проблемою в переповнених єврейських гетто, і відповідальність за його здобуття лягала переважно на самих євреїв. Їм доводилося покладатися на те, що вони привезли з собою, та на покупки з

«чорного ринку». Особливо гостро дефіцит їжі відчувався в гетто, розташованих біля промислових об'єктів.

Як зазначав Юлій Ріхтер, який перебував у ньому, санітарні умови гетто були незадовільними, проте голоду там не було. Досить поширеними у збірних таборах були випадки приниження євреїв з боку угорської жандармерії та антиєврейськи налаштованих місцевих активістів. Найбільше принижень спрямовувалося проти релігійних почуттів євреїв, значна частина яких були глибоковірними хасидами. Зокрема, за свідченнями очевидців, перед входом до кожного гетто чоловіків примушували голити бороди, а на головах євреїв вистригали хрести. У Мукачеві, за наказом підполковника жандармерії Мартона Зелді, у місцевому гетто, яке знаходилося в єврейському кварталі, руками самих євреїв примушували власноручно руйнувати синагогу в один із суботніх днів. [5]

Масові розстріли в гетто на Закарпатті не набули значного поширення. Загалом, за даними Надзвичайної комісії народного комітету м.Ужгорода в гетто протягом його існування було вбито трьох євреїв, а через виснаження та хвороби померло близько 50–60 осіб. [5]

Процес депортації євреїв в концентраційні лагери розпочався 14 травня 1944 року, коли був відправлений перший ешелон із євреями мукачівського гетто. Починаючи від цієї дати і до 6 червня були вивезені євреї всіх закарпатських гетто.

Євреї зазвичай навіть не підозрювали, куди саме їх відправляють. користуючись цим, місцева влада поширювала дезінформацію про мету концентрації людей. Наприклад Йосиф Кац з села Вари, свідчив, що місцева влада пояснювала виселення євреїв з гетто, як переселення їх у Палестину. Емілій Дорваш, який пережив Голокост згадував, що перед виселенням в Хусті капітан угорської жандармерії заспокоював усіх і казав, що "гетто - це така фірма, при якій немає нічого страшного. Кожен єврей у межах свого місця проживання організовано піде на роботу". [5]

Загалом, із території сучасного Закарпаття було відправлено 28 залізничних ешелонів із депортованими євреями. У середньому в кожному ешелоні

перебувало близько 3 тис. осіб. Кінцевою станцією всіх потягів був табір смерті Аушвіц, що знаходився поблизу польського міста Освенцім Бельського воєводства. В одному вагоні було приблизно 80 осіб, вагони були розраховані на 40 людей або 20 коней, про що свідчили відповідні написи на стінах. Харчі були тільки ті, які вдалося захопити самим депортованим із покинутих гетто. Поїзди у супроводі угорського конвою направлялися на захід до станції м. Кошіце, де угорських конвоїрів змінювали німецькі, після чого вагони рухалися далі в напрямку Освенціма. [3, С. 80-81]

У всіх ешелонах, які відправлялися з території сучасного Закарпаття, перебувало близько 86 тис. осіб, із яких більшість були знищені в газових камерах Аушвіцу. Депортації з Угорщини були припинені у червні 1944 р. після втручання угорського регента М. Горті, який заборонив відправляти поїзди із депортованими євреями до Німеччини. Проте, фактично, на цей час більшість угорського єврейства вже була відправлена до таборів смерті.

Досить дискусійними сьогодні є питання, чи могли закарпатські євреї врятуватися від депортації і чому більшість репресованих покірно сприймали всі вказівки влади щодо їхньої ізоляції і подальшої депортації. За споминами Юлія Ріхтера, жителя Берегова, здійснювати будь-які виступи навіть не було можливості, оскільки більшість чоловічого населення вже була мобілізована на примусові роботи. Відповідно у гетто перебували, переважно, жінки, діти та старші люди, які не могли чинити дієвого спротиву. [3, С. 83-84]

Доктор історичних наук Омелян Довганич, який ґрунтовно вивчав цей період, твердить, що під час Другої світової війни було винищено до 90% закарпатських євреїв. За різними оцінками, ця цифра складає від 85 до 105 тисяч чоловік. Загалом із шістсот тисяч населення краю загинув кожен шостий, а репресіям підлягав кожен четвертий – близько 180 тисяч чоловік. [1]

Висновки. Закарпатська єврейська громада, що динамічно розвивалася в умовах толерантної політики Чехословацької республіки, зіткнулася з різкою зміною свого становища після повернення регіону під владу Угорщини. Незважаючи на початкову лояльність частини старшого покоління до угорської

влади, антиєврейські закони швидко призвели до масштабних репресій, економічних обмежень, створення гетто та масових депортацій.

Джерела та література:

1. Гаврош О. Голокост на Закарпатті: Будапешт замовчує винищення євреїв, коли Угорщина була союзником Гітлера? URL: <https://surl.li/bwxcrk> (дата звернення: 01.05.2025)
2. Лазаревич К. "На Закарпатті діяли 14 гетто". Аркадій Гендлер про Голокост євреїв. URL: <https://surl.li/ivbewt> (дата звернення: 01.05.2025)
3. Славик Ю. Шлях до Аушвіцу: Голокост на Закарпатті. Дніпро: Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2017. 156 с.
4. Трагедія ужгородських євреїв у 40-х роках XX століття. URL: <https://surl.li/wyjhco> (дата звернення: 01.05.2025)
5. Худіш П. Геттоїзація та Голокост на Закарпатті у свідченнях жертв і очевидців. URL: <https://surl.li/cc/wafjhh> (дата звернення: 01.05.2025)

Владислав КОЧЕРГА, студент I курсу

Київського державного коледжу

туризму та готельного господарства

Науковий керівник: Алла СИНЯЧЕНКО,

спеціаліст вищої категорії

КИЇВСЬКИЙ КОТЕЛ – ОДНА З НАЙБІЛЬШИХ ПОРАЗОК ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Анотація. Київський котел: передумови його утворення і наслідки для Радянської армії, спогади учасників оборони Києва.

За допомоги літературних джерел (документальних фактів, уривків зі спогадів учасників тих подій) проведено дослідження, яке зможе детальніше розповісти про хід подій 1941 року, причини і наслідки.

22 червня 1941 року армія Німецького Рейху почала наступ на території СРСР. Згідно плану під назвою «Барбаросса», німецькі війська мали до зими

цього ж року дійти до лінії Астрахань – Архангельськ. Самі елітні угруповання гітлерівців проривалися на центральному напрямку, на північ від Пінських боліт. На українському фронті німці успішно оточили війська 6-ї і 12-ї армій в Уманському котлі, і збільшити силу наступу на Київ. Тоді радянським командуванням було розроблено новий план – Київська оборонна операція. 72-х денна оборона міста дійсно змогла значно затримати Вермахт на південному напрямку. Зважаючи на це, і ще з деяких причин, для оточення військ південно-західного фронту 22 серпня Адольф Гітлер віддав наказ про ліквідацію київського угруповання радянських військ. Після того, як німецькі танкові частини, прорвавшись до Дніпра, форсували його на південь і північ від Києва, над арміями, що обороняли місто, нависла загроза оточення. На прохання про відступ військ, Сталін відповів відмовою. Доказом цього є телефонний дзвінок диктатора який сказав командуючому Михайлу Кирпоносу наступне: *«Вашу пропозицію відвести війська ми вважаємо небезпечною. Припиніть шукати шляхи відступу і почніть шукати лише шляхи опору — і тільки опору»*[2, ст. 215]. Пізніше, 17 вересня відступ було дозволено, але смертельне кільце було замкнено ще 16 вересня[1].

У німецькій пропаганді, ця подія зобразилася як велика перемога, Геббельс заявляв про оточення в 665 тисяч військовополонених і проголошували, що вони практично досягли *‘Endkampf’* (себто «останнього бою»). Такі гучні заяви лунали для того, щоб повернути віру німецького народу у швидке закінчення війни на Сході[3,ст. 300-301].

Маю сказати, що ситуація для Вермахту загалом не була цілком виграною. При спробах штурму Києва, а пізніше і в наступі на Конотоп і Лохвицю, вони стикалися з важкими погодними умовами і відчайдушним спротивом радянських військ. Крім того деякий час радянці мали перевагу в повітрі, що не полегшувало задач німецьких військовиків.

Я б хотів поговорити про військових. Про солдат, що обороняли столицю УРСР. Спогади учасників можуть дати краще розуміння тих подій. На прикладі спогадів Михайла Чуванова, ми можемо відчувати роботу радянських

пропагандистів і її вплив на людей, які за словами чоловіка діяли так: «Населенню перед війною усіма тоді наявними засобами пояснювали, що ми дуже сильні і того, хто нападе на нас, чекає сильний опір, а воювати ми будемо на чужій території... лектори, яких я постійно слухав на публічних лекціях, наголошували на цьому... Неділя 22 червня закінчилась для мене обуренням...»[4, ст. 2–3]. Ці слова свідчать про неготовність радянських громадян до війни, якщо не фізичну, то моральну, не готових через силу дії пропаганди, яка обіцяла мир і процвітання.

Повертаючись до оточення і оцінки його впливу на війну, варто сказати про спорядження, що було втрачено радянцями. Так в вересні 1941 було втрачено – 92 танки, 784 гармати, 127 зенітних гармати, 115 ПТ-гармат, 24 літаки, 6,070 возів і 16,500 вантажівок[5, 301].

Ці цифри доповнюють і без цього жахливу картину розгрому ЧА. І підсумовуючи, ця битва можливо і дала час СРСР, проте і розв'язала руки німецьким військам і вирівняти фронт, бо ж розгром військ, і без того знекровлених військ Південно-Західного фронту, що залишалися на південь від Києва було прискорено. Крім того черговий котел тільки підкріпив бойовий дух Вермахту і підняти ентузіазм німецьких громадян.

Джерела та література:

- 1.Коваль М.В. КИЇВСЬКА ОБОРОННА ОПЕРАЦІЯ 1941 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2007. 528 с.: іл.URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kyivska_oboronna_operaciya (останній перегляд: 04.05.2025), [1].
2. David Stahel, Kiev 1941: Hitler's Battle for Supremacy in the East, Cambridge University Press, 2012, [2],[3],[5].
3. Тетяна Стріхарська. Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, Інститут історії України НАН України. – К., 2019, [4].

Олександр АТАМАНЧУК,
викладач циклової комісії суспільних дисциплін
спеціаліст вищої категорії

БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ З РАДЯНСЬКИМ РЕЖИМОМ В ПОВОЄННІ РОКИ НА ПОДІЛЛІ

Анотація: Утвердження радянського режиму супроводжувалося репресивними діями щодо членів націоналістичного підпілля та їх симпатиків, розгортання агітаційно-пропагандистської роботи щодо відродження колгоспів, поповнення лав партійних та комсомольських організацій. Заходам тоталітарної влади намагалися протистояти окремі відділи УПА та збройне підпілля Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН. Антирадянські акції включали підривно-діяльність в колгоспах, установах влади, ліквідацію компартійних активістів і керівників колгоспу, пропагандивні заходи у ході виборчої кампанії до Верховної Ради СРСР 1946 р., а УРСР, місцевих органів.

Ключові слова: колгосп, підпільники, рейди, сотня, курінь, упівці.

У відповідь на заходи влади щодо насильного залучення до колгоспного будівництва підпілля ОУН провело низку пропагандивних та збройних акцій. Зокрема на території підконтрольній Дунаєвецькому надрайонному проводу ОУН в с. Балин Смотрицького р-ну група підпільників забрала в січні 1945 р. 6 коней в колгоспі, а в с. Чечельник – вбили лейтенанта Червоної армії Л. Бондарнека. 3 січня у с. Фридрівці Оринінського р-ну підпільники викрали 11 коней та голову сільської ради с. Нараївка. Поблизу с. Кадиївці відбувся бій з підрозділами НКВС, внаслідок якого група передислокувалася в Тернопільську обл., а 12 січня звідти в с. Тарноруда Волочиського р-ну прибула боївка (за офіційними і можливо перебільшеними даними влади – 120–130 осіб), якій вдалося вилучити зі збірного пункту 5 ц пшениці, 2 биків та 19 свиней із колгоспу. В лютому 1945 р. радянські силовики виявили в с. Яремичі 9 українських повстанців, мешканців Остропільського і Полонського р-нів Кам'янець-Подільської обл., яких в ході бою поблизу сіл Березна і Варварівка вдалося ліквідувати. В січні–лютому 1945 р.

арештовано також шість підпільників у с. Петрашівка Віньковецького р-ну[1, с. 167-182] .

Рейди по Кам'янецьчині влітку 1945 р. також проводили підвідділи сотень “Кия”, “Сірі Вовки” та “Сіроманці”. Зокрема у південній частині округи пропагандивною роботою відзначалися чоти “Чайки”, “Карася” із відділу “Кия” та чоти “Вихора”, “Кармелюка”, “Бурлаки” із відділу “Сірі Вовки”. В північній частині рейдувала одна чота з відділу “Сіроманці” . Для кращої координації військово-організаційної та пропагандивної праці у серпні–вересні 1945 р. з Чортківсько-Бережанської та Тернопільської округ перевели до надрайонних проводів Кам'янець-Подільської обл. чоти Юрія Сеніва-“Костенка”, “Кармелюка” та Дмитра Хандія-“Конієнка” [2, с. 65].

Протягом жовтня 1945 р. – лютого 1946 р. відділи УПА провели декілька пропагандистських рейдів, у ході яких відбувалися зустрічі з місцевим населенням, роззброювалися винищувальні батальйони [3, с. 124].

Наприклад, 4 січня 1946 р. в с. Малі Калетинці Білогірського р-ну повстанці розгромили колгоспну ферму, з місцевого магазину вилучили 3 ц пшениці, 25 кг солі, 16 шматків мила, які роздали селянам. В с. Заріччя Ізяславського р-ну упівці провели збори з 35 колгоспниками, під час яких поширили націоналістичні листівки.

Українське підпілля центрально-східного Поділля нав'язало також контакти з Проводом Східного краю ОУН (“Одеса”), який у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. поширював свій вплив на Межиріцький, Корецький та Костопільський р-ни Рівненської обл., а також Київську, Житомирську, Кам'янець-Подільську, Вінницьку обл. Особливо дошкуляла владі рейдуюча група “Дніпро” цього проводу на чолі з Анатолієм Лучковським.

З метою попередження проникнення на територію Кам'янець-Подільської обл. відділів УПА з Тернопільської та Рівненської обл. радянські спецслужби намагалися створити спеціальну сітку інформаторів, в місця можливих скупчень українських підрозділів направлялися бойові групи, винищувальні батальйони закривали ймовірні шляхи проходження упівців [4, с. 154].

З цією метою 27 листопада 1945 р. такі бойові групи і батальйони створили в Берездівському (165 осіб), Славутському (190 осіб), Плужнянському (295 осіб), Ляховецькому (270 осіб), Теофіпольському (225 осіб), Базалійському (230 осіб), Шепетівському (80 осіб), Полонському (95 осіб) районах Кам'янець-Подільської обл. Важливу допомогу НКВС надавали винищувальні батальйони (складалися з юнаків 26–28 років), які влаштовували засідки на упівців, перешкождали поширенню націоналістичної літератури в селах Ходорівці, Ластівці, Ісаківці, Княгинин, Рихта, Слобідка Рихтовецька, Завалля, Кізя, Війтківці, Кудринці, Врублівці та ін. [5, с. 145]

Насичення регіону чисельними радянськими гарнізонами змусили відділи УПА переходити до оборонних боїв як на території Галичини, Волині, Буковини, так і Поділля. У червні 1946 р. Провід ОУН (б) ініціював трансформацію повстанських відділів у збройне підпілля ОУН, яке протистояло компартійній владі щонайменше до початку 1950-х рр. [6, с. 432].

Отже, у зв'язку з утвердженням радянської влади, що ґрунтувалася на підтримці армії та військ НКВС-НКДБ, силовим структурам вдалося нейтралізувати діяльність більшості осередків націоналістичного підпілля в Кам'янець-Подільській та Вінницькій обл. й перешкодити рейдам відділів УПА з Волині та Тернопільщини. Особливо це стало помітно в 1946 р., коли організовано військову блокаду з метою попередження антиповстанських акцій, до яких залучили спеціальні винищувальні батальйони, військові гарнізони НКВС, що в підсумку примусило відділи УПА трансформуватися у збройне підпілля ОУН.

Джерела та література:

1. Андрієвський Д. Державний устрій. Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали / упор. В. Муравський. Львів, 2006. С. 167–182.
2. Бедрій А. ОУН і УПА. Нью-Йорк-Торонто-Лондон, 1983. 65 с.
3. Без срока давности / Коллективная монография. Под общей редакцией Войцеховского А.А. и Ткаченко Г.С. Харьков, 2001. С. 124

4. Беляєв В. Я звинувачую! Нариси й памфлети. К. : Політвидав України, 1980. 154 с.
5. Беляєв В., Рудницький М. Під чужими прапорами. Памфлети. К. : Радянський письменник, 1956. 245 с.
6. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. К. : Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.

Любомир СВОРАК,
*викладач циклової комісії суспільних дисциплін
спеціаліст вищої категорії
ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»*

ЯК ПРОПАГАНДИСТСЬКІ МЕХАНІЗМИ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ ВПЛИВАЮТЬ НА ІНФОРМАЦІЙНУ ВІЙНУ РФ (СПРОБА КОРОТКОГО АНАЛІЗУ)

Анотація: У статті пропонується порівняльний аналіз пропагандистських технологій, що використовувалися нацистською Німеччиною під час Другої світової війни, з методами інформаційного впливу, які застосовуються в російсько-українській інформаційній війні.

Початок повномасштабної війни рф проти України, поставив перед українськими науковцями цілий ряд викликів, які потребують більш детального вивчення. Одним із них є активне використання пропагандистських механізмів Третього Рейху на сучасному етапі розвитку людства. Відмітимо, що і до цього часу пропаганда Третього Рейху виступає унікальним інструментом тоталітарного контролю. Міністерство народної освіти і пропаганди під керівництвом Йозефа Геббельса не лише створювало інформаційне середовище, а й перетворило комунікацію на фронт війни. Сьогодні подібні методи активно використовуються Російською Федерацією, особливо у контексті агресії проти України. Ця стаття

аналізує конкретні пропагандистські техніки нацистської Німеччини та паралелі з сучасною російською інформаційною війною.

Висвітлення поставленого питання розпочнемо із того, що Гітлерівська Німеччина розробила цілий ряд механізмів впливу, які можна назвати практичними методами. Ключовими з них стали:

1. Монополія держави на інформацію. У нацистській Німеччині всі ЗМІ були підпорядковані Міністерству пропаганди. Закони про пресу 1933 року ліквідували свободу слова, дозволивши державі контролювати зміст друкованих матеріалів. Газети, такі як *Völkischer Beobachter*, публікували лише "затверджені" новини [1]. Проводячи паралелі можна відмітити, що в російському медіапросторі уже доволі тривалий час існує фактична монополія держави — більшість основних телеканалів належать державі або пов'язаним з нею структурам. Поодинокі альтернативні голоси, або закриті, або визнані "іноагентами" (закон про обмеження діяльності «іноземних агентів», із відповідними наслідками, введений в дію іще в 2017 році) [2].

2. Активне використання візуальної пропаганди. Плакати часів Рейху демонізували євреїв, більшовиків, союзників. Типові меседжі супроводжувалися гротескними карикатурами, які викликали страх або ненависть. Повоєнні та сучасні дослідження, показують, що і сьогодні кінокартини зняті за його вказівками продовжують впливати на глядача. Зокрема, автори дослідження «Кіно як засіб політичної пропаганди в нацистській Німеччині: комунікативний та семіотичний аспекти» зазначають, що «кіно є потужним засобом передачі необхідної інформації та впливу на свідомість людей, а від так і ефективним засобом політичної пропаганди» [3]. Відмітимо, починаючи як мінімум із 2014 року, російські плакати та меми, що поширюються через Telegram, ВКонтакте, та інших соцмережах демонізують "українських нацистів", "американських ляльководів". На державному телебаченні масово транслуються фільми, які легітимізують агресію[4].

3. Кампанії для внутрішньої мобілізації. Після поразок Вермахту (наприклад, під Сталінградом) пропаганда Рейху почала активно використовувати

ідею "тотальної війни" — Геббельс на знаменитій промові у 1943 року апелював до патріотизму та готовності "вмерти за Фюрера"[5]. Практично ідентичні наративи про "захист Вітчизни", «екзистенційної загрози від НАТО" та образу "великої перемоги", Путін почав поширювати після поразок під Києвом чи Харковом 2022 року, Навіть побіжний огляд приводить до висновку про реконструкцію радянського і нацистського пропагандизму, з варіаціями на сучасну політичну ситуацію.

4. Активна мілітаризація мови. Нацистська пропаганда активно використовувала слова на кшталт *"удар"*, *"атака"*, *"знищення ворога"*, зображуючи війну як сакральну місію. Також використовувалися образи *"зараженого тіла нації"*, яке треба *"очистити"*. В унісон із ЗМІ Третього рейху, російські медіа регулярно використовують риторику *"зачистки"*, *"денацифікації"*, *"ударів по центрах ухвалення рішень"*, і навіть *"біолабораторій"*, як відлуння нацистського концепту расової чистоти [6].

5. Формування *"альтернативної реальності"*. Пропаганда Рейху переконувала громадян у перемозі навіть під час катастрофічних поразок. Замість фактів — звіти про *"героїзм"*, *"успіхи фронту"*, *"високу мораль"*. На рOSTB війна в Україні подається як успішна *"спецоперація"*, в якій ЗСУ *"зазнають великих втрат"*, а населення окупованих територій *"зустрічає визволителів"*. Ігноруються факти про знищення міст і загибель цивільних.

Фактично, росія принесла в пропагандистську основу, закладену Третім Рейхом лише декілька нововведень, які, лише підсилили її ефективність на «масу» населення у якого практично відсутні навички критичного мислення. При цьому Гітлер та його оточення не мали такого ефективного механізму як соціальні мережі, проте засадничим принципом уже тоді визначили твердження - *"одна правда — державна"*. Відповідно в умовах інформаційної війни росіяни застосовують ті ж принципи в нових умовах:

1. Масова дезінформація через *"потік неправди"* — стратегія, описана RAND Corporation як надмірна кількість неправдивих меседжів, що знижує здатність аудиторії до критичного мислення [7].

2. Гібридна легітимація: апеляція до антифашистських наративів, узятя з радянського досвіду, поєднується з нацистською моделлю демонізації опонентів як "ворогів нації".

3. Цифрова централізація: Telegram, YouTube, TikTok — сучасні інструменти, через які поширюється образ ворога та героїзація "ЗС рф", подібно до того, як у 1930-х роках це робили через кіножурнали та плакати.

4. Обмеження доступу своїх громадян до альтернативних джерел інформації, аж до розгляду варіантів створення «ізолюваного інтернету»

Підводячи висновки, відмітимо, що історія не просто повторюється, вона трансформується. Нацистська пропаганда заклала основи тотального інформаційного контролю, які в нову епоху підхопила російська влада. Реконструкція наративів, образу ворога, сакралізація війни — все це застосовується зразково в інформаційній війні XXI століття. Україна, як і світова спільнота, має не лише боронити території, а й інформаційну реальність.

Джерела та література:

1. Salata, O. (2020). *The radio propaganda as an innovative element of the military tactics and strategies of the Nazi Germany 1933-1941*. Skhid, 2(166). URL: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2020.2\(166\).201722](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2020.2(166).201722) (дата звернення 08.05.2025)
2. Росія оголосила "іноагентами" 9 засобів масової інформації//Інтернет портал Deutsche Welle// URL: <https://surl.lu/hmbduw> (дата звернення 08.05.2025)
3. Прасюк О. В., Пастух Ю. О. Кіно як засіб політичної пропаганди в нацистській Німеччині: комунікативний та семіотичний аспекти. Global world: науковий альманах. № 2 (II), 2016.// URL: <https://eprints.oa.edu.ua/6267/1/5> (дата звернення 08.05.2025)
4. Новіков Д. «Співучасники». Як у Росії знімають кіно та серіали, які виправдовують війну в Україні. «Радіо Свобода»// URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rf-kino-serialy-vypravdovuyut-viynu-v-ukrayini/33374611.html> (дата звернення 08.05.2025)
5. Почепцов Г. Феномен нацистської пропаганди // URL: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Pochepcov_Fenomen_nacistskoj_propagandy.htm (дата звернення 08.05.2025)

6. Бутусов Ю. Як висвітлюють війну російські воєнкори//Онлайн-медіа «Інформаційне агентство «Главком»// URL: <https://surli.cc/kkzquv> (дата звернення 08.05.2025)
7. Пол Крістофер, Меттьюс Міріам. Російська модель пропаганди «Пожежний шланг брехні»// URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html> (дата звернення 08.05.2025)

СЕКЦІЯ 2. Україна в радянських міфах про Другу світову війну: сучасне бачення та історичні паралелі

Олександра КОВАЛЕНКО, студентка II курсу, ТТ 2023 1/9

Марганецький ВСП «Марганецький фаховий коледж

Національного технічного університету

«Дніпровська політехніка».

Науковий керівник: Олена УЧАЄВА,

викладач-методист

МІФ ПРО «ЄДНІСТЬ РАДЯНСЬКОГО НАРОДУ» ПРОТИ ФАШИЗМУ

Друга світова війна — одна з найтрагічніших і водночас найбільш міфологізованих подій XX століття. Для пострадянського простору, а особливо для України, вона стала не лише етапом глобального протистояння, а й інструментом ідеологічного контролю, засобом конструювання історичної пам'яті. Радянська пропаганда не просто спрощувала події війни, а системно перекроювала історію, викреслюючи з неї регіональні особливості та національні прагнення. Україна постала у історії радянського союзу як "молодший брат", визволений "старшим братом", а не як суб'єкт історії з власною долею, трагедіями та боротьбою.

Сьогодні, коли росія знову звертається до радянських кліше, виправдовуючи новітню агресію, розуміння цих наративів стає критично важливим — і для захисту національної ідентичності, і для інформування світу, який досі часто сприймає Україну через радянське або російське "вікно історії".

Радянські міфи: як Україну вписали в "Велику Вітчизняну війну"

В радянській історіографії Друга світова війна розпочиналась не 1 вересня 1939 року, а 22 червня 1941-го — з нападу Німеччини на СРСР. Ця штучна межа

дозволяла ігнорувати радянсько-німецький союз у 1939–1941 роках, приховуючи факт розподілу Східної Європи між двома диктатурами. Окупація Західної України Червоною армією після пакту Молотова-Ріббентропа подавалася як "визволення", хоча для місцевого населення вона принесла репресії, депортації, голод і знищення еліт.

Центральним радянським міфом залишався образ "єдиного радянського народу", що вів "спільну героїчну війну". У цьому контексті українці зникали як окрема нація — вони ставали або "радянськими людьми", або, в кращому випадку, "українцями, вірними соціалістичній батьківщині". Про реальні масштаби жертв серед українського населення, насильницькі мобілізації, використання "живого м'яса" в боях під Києвом чи Дніпром — мовчали. Так само, як і про альтернативні шляхи участі у війні: через УПА, польське підпілля, французький Рух Опору чи навіть англійську армію.

Ще один стійкий міф — демонізація українського визвольного руху. УПА, яка боролася як проти нацистів, так і проти радянських окупантів, зображувалася виключно як "фашистська", хоча в її лавах воювали десятки тисяч українців за ідею незалежності. Радянська пропаганда зумисне применшувала багатовекторність спротиву та приписувала українським повстанцям злочини, вчинені як радянськими спецслужбами, так і нацистами.

Міфи після СРСР: як вони вижили?

Після розпаду Радянського Союзу міфи не зникли — вони трансформувалися. У 1990-х роках українське суспільство залишалося розділеним: з одного боку, відчувалося прагнення до декомунізації, з іншого — тривала інерція радянських традицій. Свято 9 Травня зберегло всю ритуальність, в тому числі паради, червоні прапори, безкритичне ставлення до символіки. У школах і далі викладали війну через призму "Великої Вітчизняної", не згадуючи жахи ГУТАБу чи депортації кримських татар.

У 2010-х роках конфлікт пам'яті загострився. З одного боку — вшанування ветеранів УПА, встановлення пам'ятників Степанові Бандері, поява нової

історичної літератури. З іншого — спроби проросійських сил зберегти "радянську правду" через телебачення, громадські організації, священників УПЦ МП.

З початком війни на Донбасі міфи стали зброєю. Російська пропаганда активно трансливала образ "фашистського Києва", який "зневажає перемогу предків", зносячи пам'ятники Леніну. На цьому тлі будь-яка ініціатива з декомунізації або вшанування УПА подавалася як "прояв радикалізму", хоча насправді була спробою історичної справедливості.

Сучасні паралелі: війна 2022–2023 і міфологічне відродження

Повномасштабне вторгнення Росії в 2022 році супроводжувалося цілковитим поверненням до радянських штампів. Кремль запустив риторику "денацифікації", яка нагадує сталінське мислення: ворог — той, хто не підкорився. Іронічно, що "нацистом" у російських ЗМІ став Володимир Зеленський — президент-єврей, який втратив родичів під час Голокосту.

Ще один ключовий елемент — повторне використання міфу про "братні народи", яке має на меті позбавити Україну історичної суб'єктності. Така риторика не просто ностальгічна — вона небезпечна, бо виправдовує сучасні воєнні злочини.

Україна ж протистоїть цій інформаційній навалі через декомунізацію, дерусифікацію, розвиток нових музеїв (зокрема Меморіал жертв Голодомору, Музей Революції Гідності), створення цифрових архівів, які відкривають правду про репресії та опір. У 2023 році Верховна Рада ухвалила рішення святкувати День перемоги над нацизмом 8 травня — разом із Європою, а не за радянським зразком 9 травня. Це не лише політичний, а глибоко символічний крок, який підкреслює, що Україна більше не хоче жити в тіні радянського минулого.

Чому це важливо сьогодні?

Інформаційна безпека. Історичні міфи — це складова гібридної війни. Ті, хто вірять у "визволителів", можуть виправдати окупантів.

Національна консолідація. Без спільної історичної пам'яті немає національної єдності. Уміння говорити про складне минуле без ідеологічних шор — ознака зрілого суспільства.

Міжнародний імідж. Україна повинна пояснити світові, що вона не "колишня республіка", а держава зі своєю ідентичністю, яка боролася проти обох диктатур — нацистської та радянської.

Висновок. Радянські міфи — це не лише відлуння минулого. Вони — отруйні інструменти сучасної війни, якими Росія намагається утримати вплив. Україна має унікальний шанс — не просто відкинути ці радянські міфи, а створити свої, правдиві, людяні історії. Це — не ревізія минулого, а його відновлення. Бо тільки тоді, коли нація знає своє справжнє минуле, вона здатна будувати справжнє майбутнє.

Джерела та література:

1. BBC Україна. Аналітичні матеріали про радянську пропаганду. URL: [https://www.bbc.com/ukrainian] (дата звернення 05.05.2025)
2. Інститут історії України НАН України. Наукові публікації з історіографії Другої світової . URL: [http://www.history.org.ua] (дата звернення 05.05.2025)
3. Історична правда. Статті з деконструкції радянських міфів. URL: [https://www.istpravda.com.ua] . Історична правда (дата звернення 05.05.2025)
- 4.Музей Революції Гідності. Експозиції та матеріали про сучасну історичну політику. URL: [https://revolution.org.ua] (дата звернення 05.05.2025)

Іванна САКАЛ, студентка I курсу,

ВСП «Могилів-Подільський

технологіко-економічний фаховий коледж ВНАУ»

Науковий керівник: Павло ПОДУФАЛОВ,

спеціаліст вищої категорії

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ

Жодна подія двадцятого, а можливо, й кількох попередніх століть, не може зрівнятися з Другою світовою війною за тими впливами, які вона вчинила на хід історії. Про це доводиться згадувати щоразу, коли виникає потреба здійснити історичну ретроспективу, чи реконструювати будь-які явища і процеси минулого. Можна заперечити, мовляв, Перша світова війна мала не менш вражаючі

історичні наслідки. Та, напевно, вже так влаштована й функціонує суспільна свідомість, що актуалізує насамперед ті події, які менш віддалені в часі і які своєю глибиною й трагізмом вивищуються над іншими, набуваючи епохального значення.

Полотно історичної пам'яті народу України зіткане з мільйонів епізодів, що відклались у спогадах, помережене трагічними і радісними подіями, на які такою багатою виявилася воєнна доба. Пам'ять про війну є духовно-історичним надбанням нашого народу, яке, з одного боку, показує підвалини його самодостатності й самобутності, а з іншого, - органічно інтегрує його в загальноцивілізаційний потік, підносить до рівня інших народів, які активно творили історію. Більше того, на індивідуальному рівні можливе зовсім несхоже сприйняття певних подій навіть тими людьми, які перебували в однакових умовах (служили у збройних силах, партизанили, перебували в полоні, на окупованій території чи на примусових роботах у Третьому рейху). Що вже говорити про тих, кого війна розділила ідеологічними та військово-політичними бар'єрами: вони й донині перебувають на «передовій», хоча воюють не зброєю, а словом. І в цьому сенсі Друга світова війна виступає як фактор, що провокує протистояння і збуджену реакцію значної частини суспільства на будь-які спроби відійти від усталених протягом повоєнних десятиліть уявлень про війну, оцінок і стереотипів.

Друга світова війна (1939–1945 рр.) стала найбільшим збройним конфліктом на планеті і одночасно найбільшою трагедією в історії людства. Адже уперше і востаннє було застосовано ядерну зброю, здійснено найтяжчі військові злочини та злочини проти людяності. Внаслідок бойових дій, репресій проти військовополонених і цивільного населення, а також голоду, хвороб та виснаження загинуло від 70 до 80 млн осіб, дві третини з яких – цивільні. Для України та українського народу період Другої світової війни є особливо знаковим і болісним. Саме в контексті вивчення цього досвіду і варто говорити про Другу світову війну та її наслідки, не вдаючись у «переможну» риторiku, а шануючи пам'ять полеглих.

Трагедія участі українського народу у Другій світовій війні посилюється тим фактом, що територія України на момент початку збройного протистояння була розмежована між різними державами, котрі знаходились у взаємному протистоянні: Радянським Союзом, Польщею, Румунією, Чехословаччиною.

Українська етнічна територія була плацдармом для розгортання бойових дій під час Другої світової війни від 1939 до 1944 року. Українці у складі польської армії взяли участь у бойових діях з Вермахтом з перших годин війни 1 вересня 1939 року.

Німецька армія вторглася в Радянський Союз 22 червня 1941 р, розпочавши чотирирічну безперервну війну. Загалом, кількість українців, які воювали в лавах Радянської Армії оцінюється від 4,5 млн до 7 мільйонів. Переважна більшість боїв у німецько-радянській війні відбулася на Східному фронті, і нацистська Німеччина втратила 93 % своїх військ саме там.

У ході Другої світової війни українці брали участь у бойових діях у складі збройних сил СРСР, Канади, Австралії, Польщі, Чехословаччини, Німеччини, Румунії. Проте, попри численну присутність у лавах армій інших країн, українці ніколи не відмовлялися від боротьби за власну незалежність. З метою збройної боротьби з окупантами була створена Українська повстанська армія, яка розпочала свою діяльність з весни 1943 року. Боротьба УПА була непростю та героїчною, хоча її з ідеологічних міркувань цькували радянські історіографи та їх послідовники вже у незалежній Україні [5, с. 23].

Наслідки Другої світової війни були катастрофічними для України. Серед величезних втрат українського народу в Другій світовій війні найтяжчими були демографічні: за оцінками істориків, вже до 22 червня 1941 року у складі різних армій полягло не менше 100 тисяч українців. Війна й окупація призвели до різкого, катастрофічного зменшення кількості населення, значних деформацій у його національному, статевому, віковому та професійному складі. Сукупні демографічні втрати українців і громадян Української РСР інших національностей упродовж 1939–1945 років наразі оцінюються від 8 до 10 млн. осіб.

За твердженнями науковців, було зруйновано майже 700 українських міст і 28 тисяч сіл, спалено близько 320 тисяч господарств. Україна в результаті Другої світової війни зазнала матеріальних втрат у розмірі понад 45 % від збитку усього СРСР.

Крім того, в Україні тривали одні з найбільш активних бойових дій під час війни – починаючи з Київського оточення, де німці захопили понад 660 тисяч радянських солдатів і закінчуючи обороною Одеси та перетином Дніпра радянськими військами.

Вплив Другої світової війни на розвиток країн, в тому числі й України, у подальші десятиліття, є предметом наукових досліджень поколінь істориків, політологів, інших науковців. Проте й надалі ця проблема зберігає актуальність, продовжує викликати інтерес у дослідників, що відкривають все нові сторінки цієї масштабної трагедії, аналізують та переосмислюють її досвід у контексті сучасності. Вивченню людських втрат України доби Другої світової війни присвячений державний проект «Книга Пам'яті України», а наслідки цієї війни для українського народу та його державотворчих змагань потребують подальшого вивчення та осмислення. Особливої ваги набуває вивчення уроків Другої світової війни в контексті того, що сьогодні в Україні знову тривають військові дії. Перед незалежною Україною постали нові складні виклики, і тільки український народ, усвідомивши свою відповідальність за власну історичну долю, спроможний їх подолати.

Джерела та література:

1. Брицький П. П. Україна у Другій світовій війні (1939–1945) / П. П. Брицький. – Чернівці : [б. в.], 1995. – 142 с.
2. Енциклопедія Сучасної України. Т. 8. – К. : Ін-т енцикл. досліджень НАН України, 2008. – С. 430.
3. Енциклопедія Сучасної України. – Т. 9. – К. : Ін-т енцикл. досліджень НАН України, 2009.
4. Енциклопедія історії України. – Т. 1. – К. : Наук. думка, 2003. – С. 460.

5. Резмер В. Позиція і участь українців у німецько-польській кампанії 1939 р. // Україна–Польща: важкі питання. – Т. 4. – Варшава : Тирса, 1999. – С. 23.

Софія МАЛІВАНОВА, студентка I курсу

*КЗ «Білгород-Дністровський
педагогічний фаховий коледж»*

Науковий керівник: Олена ГОМЕНЮК,

викладач історії, спеціаліст

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА ТА УКРАЇНА: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА РАДЯНСЬКІ МІФИ

Вступ. Вісімдесят років тому закінчилася Друга світова війна. Про неї написано тисячі книг, знято сотні художніх та документальних фільмів, проведено безліч перевірок історичних хронік та документів. Але навіть у наш час ми не можемо сказати, що всі радянські міфи про Другу світову розвінчано, а роль України у перемозі над нацизмом визнано.

Ключові слова: Друга світова війна, Україна, Росія, міф, СРСР, ОУН, перемога, чорноуситники.

Мета. Проаналізувати та систематизувати сучасні дослідження про радянські міфи Другої світової війни та визначити їх вплив на сьогодні.

Виклад основного матеріалу. На думку істориків Ярослава Грицака та Сергія Плохія, основними радянськими міфами про війну є:

- Західна Україна радо вітала Червону армію у 1939 році. Міф одержав назву “Золотий вересень”. Це події військової кампанії проти Польщі та встановлення радянських порядків на території Західної України. Вже з перших днів почалися масові арешти та репресії, які продемонстрували справжнє ставлення нової влади до громадян. Розчарування та страх – такими були емоції населення [7].

- початок світової війни для України. Начебто вона розпочалася 22 червня 1941 року, а до того для українців була «далекою». Насправді, у складі Війська Польського би́лися понад 100 тисяч етнічних українців, з яких близько 8 тисяч загинули. До того ж, вже з 1 вересня 1939 року німецькі літаки бомбардували місто Львів [1].

- члени ОУН (Організація українських націоналістів) співпрацювали з окупантами. Хоча вже давно доведено, що з початку 1942 року обидві фракції ОУН, очолювані Степаном Бандерою та Андрієм Мельником, перебували в стані війни з нацистами [2, с.348].

- українці погано воювали. Багато солдатів, які були «призвані», стали відомі як «чорношви́тники». Їх кидали у бій без належної підготовки, боєприпасів та нормального обмундирування. Оскільки ці люди перебували під німецькою окупацією, військо́ве командування розглядало їх як зрадників і вважало, що вони не становлять цінності. Більшість «чорношви́тників» загинула в боях на околицях своїх міст і сіл за кілька днів після довгоочікуваного «визволення» [2, с.366].

- внесок України у перемогу. Влада СРСР відмовлялася визнавати безпосередню участь українців у Другій світовій війні. Натомість, всі з радістю виголошували гучні промови про “велику” перемогу російського народу. 24 травня 1945 року, на святкуванні з нагоди капітуляції Німеччини, Сталін проголосив тост: *“Я п’ю, насамперед, за здоров’я російського народу тому, що він є найвидатнішою нацією серед усіх націй, що входять до Радянського Союзу, тому що він заслужив у цій війні загальне визнання як керівна сила Радянського Союзу серед усіх народів нашої країни”*. Ярослав Грицак спростовує слова диктатора: *“... рівень участі українців у перемозі був дуже високий. Наприкінці війни у 1943-1944 роках українці в окремих арміях становили 50-70%, без такої кількості навряд чи радянська армія могла б перемогти”* [1].

Також він акцентує увагу на іншому міфі: *“... Біда полягає у тому, що Росія привласнила право на перемогу. І в такій інтерпретації - особливо вона популярна на Заході - українці стають росіянами, коли роблять щось добре, і стають знов*

українцями, коли роблять щось погане. Відповідно, українці є “колабораціоністами” – такий образ Росія видавала на Захід” [3].

Західна та російська історії подібні у висвітленні Другої світової. Один спільний ворог – одна перемога. Різниця має місце тільки в оцінці внеску сторін. Такий собі «хеппі енд». Для України склалася інша ситуація. Ворогів було двоє – нацисти та СРСР. Після перемоги українці залишилися сам на сам з радянським тоталітарним режимом [6].

На думку дослідників, сьогодні в Україні міфи радянських часів про період 1939-1945 рр. тісно переплетені з сучасними російськими. На жаль, це стосується не тільки старшого покоління, а й молоді, яка часто не знає і не хоче знати історію власної країни. Ми наочно бачимо вплив подій Другої світової на сучасність. Відомий афоризм середини ХХ століття «фашисти майбутнього називатимуть себе антифашистами» - став реальністю [4].

Люди в Росії не замислюються над тим, чому СРСР став союзником Німеччини у 1939 році; чому напав на Фінляндію; чому близько 1 млн. громадян СРСР воювало на боці нацистів; чому «прокляті англосакси» забезпечували СРСР (їжа, зброя, спорядження)?.. Сучасна Росія повернулася до радянських догм та стала своєрідною «підробкою» більшовизму. Спостерігається таке собі «криве дзеркало», де кожен «глибинний росіянин» уявляє себе переможцем та мріє повторити подвиг «дідів-прадідів». Уявні спогади, уявна держава, уявна історія і, як наслідок, - спотворена реальність [5].

Висновки. Роки минають... Однак міфи, сформовані ще за часів радянської влади, продовжують своє життя. Для їх розвінчання необхідна чітка та послідовна робота і всередині України, і на міжнародній арені. Має прийти усвідомлення того, що жодна держава не може претендувати на визнання своєї виняткової та одноосібної ролі у перемозі над нацизмом. Це титанічні зусилля багатьох країн та народів: воювало 80% населення планети, бойові дії вели дві третини існуючих на той момент держав [8]. Спроби Росії використати авторитет держави-переможниці у Другій світовій війні для прикриття та виправдання військової агресії є неприпустимими.

Україні необхідно берегти свою культурну спадщину, щоб жодна держава не могла спотворити наше минуле та привласнити досягнення. Ми маємо твердо відстоювати свою історію, щоб весь світ, нарешті, визнав та оцінив внесок українців у перемогу.

Джерела та література:

1. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo, 2019. 656 с.
2. Плохій С. Брама Європи. Харків: КСД, 2023. 509 с.
3. Вірус ненависті. Як Росія привласнила перемогу у Другій світовій війні. - Режим доступу: <https://ukr.radio/news.html?newsID=98713> (дата звернення 05.05.2025)
4. Друга світова війна і міфи Кремля. Чи була «визвольна місія»? - Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/30598937.html> (дата звернення 05.05.2025)
5. Міфи про «Велику Вітчизняну» і правда про українців у Другій світовій. - Режим доступу: <https://chas.news/current/mifi-pro-veliku-vitchiznyanu-i-pravda-pro-ukraintsiv-u-drugii-svitovii> (дата звернення 05.05.2025)
6. Сучасні погляди на II світову війну в Центрально-Східній Європі. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/5ec40ffa5a029/> (дата звернення 05.05.2025)
7. Україна і Друга світова війна: міфи продовжують жити. - Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/1623592.html> (дата звернення 05.05.2025)
8. Україна у Другій світовій війні: погляд крізь призму сьогодення. - Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2022/05/07/ukrayina-v-drugij-svitovij-vijni-poglyad-kriz-pryzmu-sogodennya/> (дата звернення 05.05.2025)

Нікіта БОРОВИК, студент I курсу, Г 2024 1/9

Марганецький ВСП «Марганецький фаховий коледж

Національного технічного університету

«Дніпровська політехніка».

Науковий керівник: Олена УЧАЄВА,

викладач-методист

ПАВЛО ТАРАН: МІЖ МІФОМ І РЕАЛЬНІСТЮ

Павло Андрійович Таран — це не просто ім'я в історії Другої світової війни. Це постать, яка тривалий час була символом героїзму, відваги та беззастережної відданості своїй справі. Від першого згадування про нього у радянських публікаціях до сучасних досліджень постать Тарана пройшла крізь призму міфотворення, що впливало на формування спільної пам'яті. Міфи про нього допомогли створити образ героя, здатного на все заради перемоги, проте вони часто спотворювали реальну картину його життя і діяльності.

Моя перша зустріч з ім'ям Павла Тарана стала випадковою: я прочитав про нього у книжці, виданій за часів Радянського Союзу, де його ім'я фігурувало як приклад безстрашного воїна. Відтоді його життєвий та професійний шлях викликав у мене глибоке зацікавлення. Постать Тарана стала важливою ланкою в моєму розумінні того, як міфи формуються навколо героїв війни, як це пов'язано з ідеологічною машиною і як, зрештою, ми маємо справу з реальними людьми, що стали частиною цієї історії.

Ця робота має на меті розібратися в реальному життєвому шляху Павла Тарана, розглянути, як його образ формувався у радянській культурі, і дослідити, чи відповідає він сучасному розумінню героїзму в Україні. Я також прагну дати відповідь на питання, як переосмислення цієї постаті може допомогти нам краще зрозуміти наші історичні корені і побудувати більш автентичну пам'ять про події Другої світової війни.

Павло Таран народився 1916 року в Україні, в селянській родині. Як і багато його сучасників, він ріс у складних соціально-економічних умовах. Водночас змалку проявив неабиякий інтерес до техніки, особливо до авіації. Цей інтерес привів його до вступу в авіаційну школу, де він здобув знання і навички, які згодом стали ключовими в його військовій кар'єрі.

Він був не просто пілотом — його спеціальністю було штурманство, а це означало, що він відповідав за точність навігації, розрахунки координат та точне бомбометання. У роки Другої світової війни Таран брав участь у великій кількості бойових операцій, здійснивши понад 100 бойових вильотів, що в умовах війни було надзвичайним досягненням. Його професіоналізм і рішучість не залишилися

непоміченими: у 1944 році йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Особливістю його служби була участь у стратегічних бомбардуваннях, які вимагали злагодженості екіпажу, точності виконання завдань та витримки. Таран часто працював у надзвичайно складних погодних умовах, що потребувало не лише навичок, а й неабиякої сили волі.

У повоєнний час, коли Радянський Союз активно формував культ перемоги, Павло Таран став зручним символом героїзму. У пресі його описували як героя, що не знає страху, ідеального солдата, здатного на подвиг у будь-яку хвилину. Проте в багатьох випадках ці образи мали пропагандистський характер і відрізнялися від реальності.

У газетних матеріалах і книжках можна зустріти твердження про те, що Таран знищував десятки ворожих літаків, хоча, будучи штурманом, він не міг брати участь у повітряних дуелях як пілоти винищувачів. Його справжня заслуга — це точність і відповідальність у складних бойових умовах. Реальні спогади бойових побратимів свідчать, що він був врівноваженою, вдумливою людиною, яка діяла спокійно і впевнено навіть у критичних ситуаціях.

Таким чином, важливо розрізняти створений міф і справжні риси характеру Тарана. Його героїзм не полягав у видовищних подвигах, а в щоденній, кропіткій і ризикованій праці.

Пропаганда радянської епохи вміло використовувала образи таких героїв, як Таран, для підтримки патріотичного духу. Образ бездоганного, безстрашного героя був зручним інструментом формування суспільної свідомості. Унаслідок цього багато аспектів особистого життя або внутрішніх переживань таких людей залишалися поза увагою.

Згодом, зі зміною політичної ситуації, стало можливим більш критичне і збалансоване осмислення таких фігур. Постать Павла Тарана — приклад того, як окрему людину можна перетворити на символ, іноді віддалений від її реальної біографії.

Сьогодні, переглядаючи образи героїв Другої світової війни, українське суспільство дедалі більше схиляється до пошуку істини, відділеної від ідеологічних нашарувань. Павло Таран — не лише герой радянського минулого, а й частина української історії. Його образ можна й потрібно інтегрувати у сучасну систему національної пам'яті — як символ професіоналізму, стійкості, людяності.

У цьому контексті важливо не відкидати постаті, пов'язані з радянським минулим, а прагнути осмислити їх заново — із сучасних моральних і історичних позицій. Переосмислення Тарана — це не лише справа істориків, а й частина формування ідентичності сучасної України.

Павло Таран — фігура, що варта уваги не лише як військовий герой, а й як частина складної культурної та історичної мозаїки. Його шлях — приклад того, як реальні люди перетворювалися на символи, іноді втрачаючи індивідуальність в ім'я ідеології. Проте справжній героїзм Тарана не в міфах, а в конкретних вчинках — у рішучості, відповідальності, здатності діяти попри страх і втому.

Переосмислення образу Тарана — частина ширшого процесу оновлення історичної пам'яті. Ми повинні навчитися бачити за героїчними біографіями реальних людей. Це дозволяє краще зрозуміти не лише минуле, але й самих себе — як націю, яка формує свою пам'ять на основі правди, а не тільки пропаганди.

Джерела та література:

- 1.Бондаренко О. О. *Таран Павло Андрійович*. — К.: Українська енциклопедія, 1994.
- 2.Курсанов В. М. *Слідами героїв*. — М.: Воєнвидав, 1972.
- 3.Голоднюк С. В. *Українці на фронтах Великої Вітчизняної війни*. — Львів: Світ, 1996.
- 4.*Історія авіації та авіаторів України*. — К.: Наукова думка, 2005.

***Артем ЛИХАЧ, студент II курсу,
ВСП «Василівський фаховий коледж Таврійського державного
агротехнологічного університету ім. Дмитра Моторного»
Науковий керівник: Вікторія ДЕНЕЖНА,***

РАДЯНСЬКА МІФОТВОРЧІСТЬ: ВІД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ДО СУЧАСНОСТІ

Сьогодні, в час кровавих випробувань і жертвовності України, «ніби з нафталіну кремль дістав побиту міллю імперську мантию». [3,С.11]. Пропаганда росії-агресора, вкотре, відновлює старі історичні міфи і намагається активно їх розповсюджувати. Її мова ненависті позичена із словника Другої світової – «фашисти», «нацисти», «каратели», «бєндеровці»... Міфи війни знову вбивають. Непокаране зло зростає і помножується. [3,С.10] Кремль переконує, що війна проти України – це не агресія проти сусідньої держави, а продовження боротьби проти фашизму, який загрожує росії і світові. І багато людей в росії настільки вірять цій брехні, що взяли до рук зброю. [3,С.249]

Історія - це минуле, яке науковці показують правдивим, а міфи пропаганди - це деформоване минуле. І, як стверджують автори книги «Війна і міф. Невідома Друга світова», - «народження цілої низки міфів було зумовлено бажанням «звинуватити ворогів» у власних гріхах». [3,С.9] В книзі 50 міфів радянської пропаганди, половина з яких - це брехня про Україну.

Декілька з них, щоб провести історичні паралелі.

Перша, що війна для України почалася 22 червня 1941р.

Напередодні війни «українське питання» було розмінною монетою в руках європейських наддержав. А сьогодні є небезпека, що Україною можуть пожертвувати, щоб виграти геополітичній війні.

А правда така: війна почалася для українців 1 вересня 1939 р. У вересневій кампанії 1939 р. 112000 українців вступили в двобій із вермахтом у складі Війська Польського. Із них - 7834 загинуло, а 16000 – поранено, сотні тисяч були у складі Червоної Армії при «визволенні» західних територій України, а також в битвах

радянсько-фінської війни та в захопленні Бессарабії і Північної Буковини. [2,С.338]

І військова агресія росії проти України почалася не 24 лютого 2022 р., а із січня 2014 р. – анексією українського Криму і окупацією частин Донецької та Луганської областей.

«Визволення» західних регіонів України в 1939 р. і «визволення» російськомовного населення в Україні від «нацистів» в 2014-2025 рр.

Ще один міф: «Золотий вересень» - українці радо вітали прихід радянських військ в 1939 р.

17 вересня 1939 р. Червона Армія розпочала «визвольний похід» аби «подати руку допомоги своїм братам, українцям..., що населяли Польщу». Відбулося «входження» Західної України до складу УРСР у «велику сім'ю радянських народів». [1,С.456] Населення взяло участь у виборах депутатів УНЗ (часто голосували громадяни-окупанти) і виборцям було надано один список рекомендованих кандидатів. «Вибрані» депутати УНЗ одноголосно ухвалили рішення про прийняття Західної України до УРСР. [4,С.412]

«Організовані» росією референдуми та вибори пройшли і на тимчасово окупованих територіях України, які «ввійшли» до складу рф. Нічого не змінилося: фальсифікації, вибори без вибору, залякування, скриньки з автоматниками біля замкнених дверей мешканців в моєму місті Василівка Запорізької області.

Щодо «радісних зустрічей...визволителів», то дійсно, на початку в частині мешканців були позитивні емоції, але все швидко змінилося на розчарування, страх та опір. «Визволителі» часто самі влаштовували «урочисті зустрічі», постановочну кінохроніку, оформляли «зелені брами». [3,С.43] В перші тижні війни радянський режим вбачав в політичних угрупованнях українців політичну силу, яка веде в Україні національно-визвольну війну. [5,С.180] Вимушені були припинити свою діяльність політичні партії, культурно-освітні, фінансові та інші установи. Замість них створювалися організації радянського типу. Все це викликало природне невдоволення. Додалися масові репресії. 10% населення було депортовано, частина – кинута у в'язниці, без суду – страчена. [6,С.243] Все це

дзеркально бачимо сьогодні на тимчасово окупованих росією територіях України. Не було квітів «визволителям» і в 2022 р. Херсонці і енергодарівці виходили із синьо-жовтими прапорами назустріч ворожим танкам, «конотопські відьми» в обличчя окупантам посиляли прокляття. Вогнем і ненавистю «зустрічають» українці російських вбивць.

«Українці – чемпіони світу з колабораціонізму». Цим міфом росіяни намагаються прикрити свій гріх і сором.

Класично, колабораціонізм – це співпраця з окупантами громадян окупованої держави. Але ця проблема в Україні була специфічною. Українці не мали власної повноцінної державності до війни та й далеко не всі вважали себе громадянами СРСР. [2,С.88] В нашій країні класичного колабораціонізму не було, на відміну від Польщі, Франції, росії тощо. Українці (кримські татари, грузини, вірмени) які співпрацювали з німцями, не зраджували своїх держав, бо таких не існувало в природі. [2,С.89] Для багатьох українців це було лише справою особистого виживання. Він проявлявся в побутовій, адміністративній та військовій співпраці. Часто уникнути взаємодії з новим режимом, навіть за великого бажання, було практично неможливо. Лише третина з усіх військових формувань була створена з добровольців. Мотивація була різна, як і поведінка на службі. [2,С.90] У війську Рейху перебувало до 250 тис. українців (в Червоній армії до 7 млн.), в інших арміях – кілька сотень тисяч, в УПА та повстанських загонах від 25 до 40 тис. [7,С.49]

Співпраця носила загальноєвропейський характер. Але ніде у масовій свідомості народу така співпраця не заохочувалась. Вся територія України була окупована, вона пережила 1225 днів війни. Росія ж втратила лише 17% території і при цьому в російських формуваннях Рейху було від 300 до 800 тис. росіян. Чого вартують лише власовці?! «Успіхи» росіян у співпраці з III Рейхом значно солідніші і тут українці поступаються першістю. [3,С.121]

Багато з тих українців, хто співпрацює з «руськими», шукають виправдання своїй співпраці. Сьогодні ми маємо дійсно справу з класичним

колабораціонізмом. У всіх був вибір. Більше 10 млн. скористались можливістю і втекли від «руського міра», не зрадивши в собі українців.

І сьогодні міфи про Другу світову живуть, породжуючи ще більш витончені і брехливі, розповсюджуються рф у світі. Росія монополізувала перемогу над нацизмом. Ця перемога, на думку вбивці путіна, є індульгенцією – «ми не можемо бути агресорами, адже ми звільнили світ від Гітлера» [3,С.249]

Пам'ятаймо, що історичні міфи є також зброєю у сучасній, глобальній і гібридній війні.

Джерела та література:

- 1.Бойко О.Д. Історія України: Посібник.-К.: «Академвидав», 2004. – к 654с.
- 2.Від Рейстагу до Івдзіми. У полум'ї війни. Україна та українці у Другій світовій. Під ред. Я. Примаченко. – Харків, 2017. – 352с.
- 3.Війна і міф. Невідома Друга світова /за заг.ред.О.Зінченка, В.Вятровича, М.Майорова. – Харків, 2016. – 272с.
- 4.Іванченко Р.П. Історія без міфів: Бесіди з історії української державності: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: МАУП, 2006. – 624с.
- 5.Кучер В. І., Чернега П.М. Україна в Другій світовій війні (1939-1945): Посібник для вчителів. – К.: Генеза, 2004. – 272с.
6. Скрипник М.О., Домбровська Л.Ф., Красовський В.М. та ін. Історія України: Навчальний посібник. Під ред. М.О. Скрипника - Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 367с.
- 7.Україна і український народ у Другій світовій війні. Дискусії. – Випуск IV [упорядник Л. Герасименко, Р. Пилявець]. – К.: 2010. – 95с.

Анастасія БАНИК, студентка I курсу, ГРС

ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж

Державного торговельно-економічного університету».

Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,

спеціаліст вищої категорії,

голова циклової комісії суспільних дисциплін

БАБИН ЯР ТА ТРАГЕДІЯ ГОЛОКОСТУ В УКРАЇНІ: ЗАМОВЧУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗЛОЧИНІВ У РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Незважаючи на винятковий масштаб і безпрецедентність Голокосту як цілеспрямованої політики знищення мільйонів євреїв та інших груп, радянська влада десятиліттями замовчувала його етнічну складову, нівелюючи трагедію єврейського народу та приховуючи загибель інших жертв, зокрема українських націоналістів у Бабиному Яру. Це призвело до викривлення історичної пам'яті та унеможливило адекватне осмислення цієї трагедії. Сьогодні, в незалежній Україні, виникає гостра потреба у всебічному дослідженні та об'єктивному висвітленні подій Голокосту, особливо його національного аспекту, щоб відновити історичну справедливість та запобігти подібним злочинам у майбутньому.

Виклад матеріалу. Голокост, також відомий як Шоа, був жахливою кампанією геноциду, здійснюваною нацистським режимом та його колабораціоністами в період з 1933 по 1945 роки. Це була цілеспрямована політика, спрямована на знищення певних етнічних і соціальних груп у Європі.

Шоа – водночас універсальне й безпрецедентне історичне явище. Універсальність Голокосту полягає в тому, що тотальному винищенню підлягали мільйони людей – тільки тому, що вони народилися євреями (як в інших випадках національного геноциду – вірменами, греками або сербами тощо). Водночас Шоа – безпрецедентне явище, адже вперше в історії найважливішим елементом державної політики великої світової держави (Німеччини) стала практика тотального фізичного винищення цілого народу (євреїв). Антисемітизм (поряд з ідеєю світового панування) був ідеологічним стрижнем гітлерівського режиму навіть попри ту шкоду, якої він завдавав економіці нацистського Райху, боєздатності його армії. [4, С. 153-154]

До винищення євреїв в Україні нацисти залучали свої сили – поліцію безпеки (SIPO) та охоронну поліцію (ORPO), спеціальні винищувальні загони –

айнзацгрупи (Einsatzgruppe), регулярні війська – Вермахт (Wehrmacht), а також українську допоміжну поліцію. [5]

Масовий розстріл євреїв у Бабиному Яру 29-30 вересня 1941 року у Бабиному Яру вважається наймасовішим злочином проти євреїв на території України. 19 вересня 1941 року війська Вермахту ввійшли до Києва. 28 вересня 1941-го в Києві з'явилися оголошення з наказом усім євреям міста зібратися зранку на розі вулиць Дегтярівської та Мельникова, біля кладовищ-так звана «Дорога смерті». Біля входу до Братського (Воїнського) кладовища відбирали гроші, коштовності, документи, наказували залишати речі й верхній одяг. Людей змушували роздягатися догола, спускатися в яму і лягати долілиць, одні на одних, а вздовж рядів проходили німецькі поліцейські й стріляли в потилицю. Потім сапери підірвали схили, щоб земля засипала тіла, і змусили військовополонених вирівняти дно яру. [2]

Радянська влада, зумисне знеособлювала жертв. Замість того, щоб говорити про масове вбивство євреїв, влада використовувала узагальнені формулювання: “радянські громадяни”, “жителі Києва”, “жертви фашизму”. Це відповідало політиці інтернаціоналізму, в якій не визнавалися етнічні відмінності серед жертв нацизму. Такий підхід дозволяв радянській владі контролювати історичну пам'ять та уникати визнання Голокосту як окремої трагедії єврейського народу.

Радянська історіографія, присвячена Другій Світовій та Великій Вітчизняній війнам, не звертала уваги на тему нацистського геноциду євреїв як на історичну чи наукову проблему. А цензура тоталітарної держави унеможливлювала будь-які спеціальні дослідження, котрі викривали б політику гітлерівців щодо «остаточного розв'язання єврейського питання».

Доволі показовим є факт, який трапився під час перебування в Сан-Франциско дипломатичної місії УРСР у травні 1945 р. Після прес-конференції міжнародні журналісти звернулися до очільника української делегації Д. Мануїльського по роз'ясненню: скільки євреїв загинуло в Україні за роки нацистської окупації. Керівник делегації НКЗС УРСР відповів, що втрати мирних громадян в Україні досягають 2,5 млн. без різниці національності. Крім «табу» на

згадки про Голокост, КДБ СРСР активно боровся з пам'яттю про Бабин Яр. Наслідуючи сталінську традицію, подальші радянські вожді та їхні партійні представники в Україні використовували методи кримінального законодавства щодо організаторів ушанування пам'яті жертв нацизму, перешкоджали діяльності єврейських активістів, які намагалися розповісти світові страшну правду про Бабин Яр і розвій антисемітизму в СРСР. [3, С. 124]

Офіційна інтерпретація — замовчування етнічності:

- У радянських газетах 1940–1950-х років (зокрема, «Правда» та «Известия») опис трагедії в Бабиному Яру подавався узагальнено, без згадки про євреїв.
- Перший пам'ятник у Бабиному Яру (1976) був встановлений з написом: “На цьому місці фашистські загарбники розстріляли понад 100 тисяч громадян міста Києва та військовополонених” — без слова «єврей».
- Документи КПРС (архів ЦК) містять вказівки щодо уникнення публікацій теми етнічності жертв Голокосту.

Перші знакові твори І. Еренбурга та В. Гроссмана, які побачили світ в СРСР одразу після перемоги над нацизмом і в яких висвітлювалася трагедія єврейського народу в кінці 1940-х на початку 1950-х рр., були в буквальному сенсі перекриті хвилею ідеологічного наступу сталінізму, яка складалася з переслідування єврейської інтелігенції, боротьби проти «безродного космополітизму», розстрілу Єврейського Антифашистського Комітету та початку останньої сталінської справи проти євреїв — «лікарів-отруйників». [3, С. 122]

Після війни почав творитись новий міф про Велику вітчизняну, тут і з'явилося твердження, що саме руський народ виніс на своїх плечах основний тягар війни, його жертви були найбільшими. Надзвичайна комісія, що документувала злочини нацистів, задокументувала місця масових вбивств, однак, в офіційному акті комісії, опублікованому у 1944 році, йшлося вже лише про "мирних радянських громадян".

Відповідно, і на пам'ятнику, що мав бути встановлений у Бабиному Яру, мало бути написано "Світлої пам'яті 140 000 громадян м. Києва, звіряче закатованих німецькими окупантами 1941 р." [1]

Радянська влада намагалася стерти Бабин Яр не тільки з пам'яті, але й з карти Києва: після війни там влаштували сміттєзвалище. Навесні 1961 року дамбу, яку спорудили із землі, прорвало. І чотириметрова хвиля бруду ринула вниз на Куренівку – житловий район Києва. За різними даними, загинули від 145 до 1,5 тисячі киян. Люди називали це помстою Бабиного Яру.

Лише в 1991 році в Бабиному Яру встановили перший пам'ятник, де прямо вказувалося, що більшість жертв — євреї. Відкритий доступ до архівів дозволив оприлюднити документи НКВС, які доводять факти знищення інформації про єврейські жертви.

У Бабиному Яру від рук німецьких окупантів загинули не тільки євреї, а й роми, українці, представники інших національностей, хоча цей факт також ніколи не підкреслювала радянська історіографія.

У грудні 1941 року в Києві розпочалися арешти та розстріли представників українського національного руху, зокрема, у середині грудня заарештовано групу працівників редакції газети «Українське слово». Від рук німецьких окупантів гинуть інженери Романів і Сиченко, проректор Київської політехніки, учасник визвольних змагань 1917-1919 років Тодот Чередниченко. Вважається, що загалом у Бабиному Яру розстріляно 621 особу — членів ОУН.

Сьогодні в Україні Бабин Яр розглядається як один із ключових символів Голокосту не лише в Україні, а й у всьому світі. У 2016 році Верховна Рада України ухвалила постанову про вшанування 75-ї річниці трагедії Бабиного Яру, в якій чітко говориться про Голокост і єврейських жертв. День пам'яті жертв Голокосту (27 січня) і День пам'яті трагедії Бабиного Яру (29 вересня) відзначаються на державному рівні. У Києві створено Меморіальний центр Голокосту “Бабин Яр”, який займається дослідженнями, документуванням злочинів, збором свідчень очевидців і створенням сучасного музею.

Висновки. Голокост став жахливим прикладом цілеспрямованого геноциду, в якому расова ідеологія призвела до систематичного знищення мільйонів невинних людей, насамперед євреїв. Радянська влада протягом десятиліть замовчувала етнічну приналежність жертв Голокосту, намагаючись нівелювати трагедію єврейського народу, а також загибель представників інших етнічних груп, зокрема, українських націоналістів у Бабиному Яру.

Лише після здобуття незалежності Україна почала належним чином вшановувати пам'ять жертв Голокосту.

Джерела та література:

1. Котубей-Геруцька О. Бабин Яр: радянські міфи та українська дійсність. Інтерв'ю з істориком Віталієм Нахмановичем. URL: <https://surli.cc/uuyaykw> (дата звернення 03.05.2025)
2. Інформаційні матеріали до Дня пам'яті трагедії Бабиного Яру – 2022. URL: <https://surl.li/pbnllg> (дата звернення 03.05.2025)
3. Рамазанов Ш., Левітас Ф. Бабин Яр. Голокост – татуйовані теми радянської історіографії. *Сторінки історії: Збірник наукових праць*. Вип. 53. С. 113-130.
4. Щупак І. Уроки Голокосту в українській історичній науці та освіті: від наративу до осмислення й постановки суспільного питання покаяння (До 75-ї Річниці Трагедії Бабиного Яру). *Український історичний журнал*. 2016. №4. С. 152-172.
5. Щур М. Україна в часи Голокосту. Історичні факти. URL: <https://surl.li/flqxzv> (дата звернення 03.05.2025)

Роман КЛИЧКО, студент II курсу, АТ-2024 1/9
Марганецький ВСП «Марганецький фаховий коледж
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка».
Науковий керівник: Олена УЧАЄВА,
викладач-методист

МІФИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Друга світова війна — одна з наймасштабніших і найтрагічніших подій ХХ століття, що залишила глибокий слід у колективній пам'яті народів і стала основою численних політичних міфів. Відразу після завершення бойових дій розпочалася боротьба за інтерпретацію її результатів та значення. Радянський Союз, як один із переможців, сформував власну версію історії, у якій ключовими стали наративи про «Велику перемогу», героїзм Червоної армії та визволення Європи від фашизму. Проте за офіційною риторикою ховалися складні й часто суперечливі реалії: масові репресії, ідеологічна цензура, придушення національних рухів та замовчування Голокосту.

Ця робота має на меті критично осмислити радянські міфи про війну, зокрема образ перемоги, роль Червоної армії в Європі, пропагандистське створення образу ворога, а також радянське замовчування трагедії Голокосту. Аналіз цих тем дозволяє краще зрозуміти, як формується колективна пам'ять і як історія може ставати інструментом політичного впливу. У добу гібридних загроз і маніпуляцій пам'яттю минулого збереження об'єктивного погляду на події Другої світової війни залишається надзвичайно актуальним завданням.

Міф про «Велику перемогу»: радянська пропаганда та колективна пам'ять.

Після завершення Другої світової війни СРСР сформував міф про «Велику перемогу», яка начебто була здобута виключно завдяки мужності, героїзму й моральній перевазі радянського народу. Це бачення історії десятиліттями активно просувався у підручниках, фільмах, літературі та масовій культурі. Основною метою такої політики пам'яті було закріплення ролі СРСР як головного переможця у війні та зміцнення довіри до радянського керівництва.

Однак у реальності ситуація була набагато складнішою. Перемога стала можливою завдяки об'єднанню зусиль антигітлерівської коаліції, в тому числі Сполучених Штатів, Великої Британії та інших країн. Велике значення мали поставки озброєння та продовольства по ленд-лізу, стратегічні бомбардування союзників, відкриття другого фронту тощо. Але радянська пропаганда ці фактори замовчувала.

Крім того, образ перемоги приховував і темні сторони війни: масові репресії в Червоній армії, нелюдські втрати, застосування каральних загонів і загороджувальних бар'єрів. Будь-які згадки про помилки радянського командування чи тяжке становище солдатів вважалися табу. Таким чином, офіційна пам'ять про війну була штучно зведена до схеми «добро (СРСР) проти зла (нацисти)».

«Визволителі» чи окупанти? Спадок Червоної армії в Європі.

Ще один важливий міф — це уявлення про Червону армію як безумовних «визволителів» Центральної та Східної Європи. Радянські війська справді зіграли ключову роль у розгромі нацистської Німеччини, однак у багатьох країнах Європи їхній прихід сприймався не як звільнення, а як заміна одного окупанта іншим.

У Польщі, країнах Балтії, Чехословаччині, Угорщині та інших державах червоноармійці часто поводитися як переможці, а не визволителі. Мали місце масові депортації, насильство, мародерство, зґвалтування, репресії проти місцевих антикомуністичних сил. Установлення «народних» комуністичних урядів також не було справжнім вибором народів — це було результатом політичного тиску й підтримки з боку Москви.

У країнах Балтії окупація радянськими військами спричинила масштабний опір, який тривав до 1950-х років. У Польщі Армія Крайова — головна сила антинацистського спротиву — зазнала переслідувань від нової влади. Усі ці події суперечать образу Червоної армії як «визволителя», однак у радянській і пострадянській історіографії ці теми або ігнорувалися, або викривлялися.

Образ ворога: радянський і нацистський підходи до створення «іншого».

Під час війни як нацистська Німеччина, так і Радянський Союз активно формували образ «ворога» — небезпечного, нелюдського «іншого», з яким не може бути компромісу. Ці наративи відігравали ключову роль у мобілізації населення та виправданні жорстокості.

Нацисти будували свою пропаганду на расовій ідеології. Їхній головний ворог — євреї, слов'яни, роми, комуністи. Ці групи дегуманізувалися,

зображалися як паразити, загроза для «арійської раси». Це стало підґрунтям для Голокосту та інших геноцидів.

Радянська пропаганда також активно формувала образ ворога: «фашист», «зрадник», «буржуазний шпигун» чи «націоналіст» (зокрема український). Всі, хто не вписувався у радянську модель, оголошувалися ворогами народу. Ці уявлення виправдовували жорстокі репресії, розстріли, депортації, а також придушення визвольних рухів, таких як ОУН-УПА в Україні.

Таким чином, обидві сторони будували масову підтримку війни через спрощений поділ на «нас» і «них», використовуючи пропаганду як інструмент контролю над свідомістю мільйонів людей.

Голокост: між пам'яттю, запереченням і маніпуляціями

Голокост — одна з найбільш трагічних сторінок Другої світової війни. Нацистський режим знищив близько шести мільйонів євреїв, а також мільйони інших «небажаних» — ромів, людей з інвалідністю, політичних опонентів. Однак у радянському наративі тема Голокосту майже не займала окремого місця.

СРСР часто уникав згадок про те, що євреї були окремою ціллю нацистського знищення. Замість цього говорилося про «радянських громадян» або «жертв фашизму». Таке узагальнення було частиною політики, що не визнавала етнічні чи релігійні відмінності й намагалася уніфікувати пам'ять. У багатьох випадках радянська влада навіть забороняла єврейським громадам встановлювати пам'ятники з написами про єврейську трагедію.

Після війни в СРСР почалися арешти єврейських діячів, кампанія проти «космополітів», пізніше — справа лікарів. Це свідчить про те, що пам'ять про Голокост могла становити загрозу радянській ідеології, оскільки показувала окрему групу жертв, а не «єдину радянську націю».

У сучасному світі Голокост часто стає об'єктом заперечення або політичних маніпуляцій. Деякі уряди намагаються применшити роль своєї країни в переслідуванні євреїв або навпаки — перебільшити її «рятівну» роль. Тому важливо зберігати історичну правду та вшановувати пам'ять жертв на основі фактів.

Висновок. Аналіз радянської політики пам'яті про Другу світову війну показує, наскільки глибоко ідеологія впливала на формування колективної свідомості. Міф про «Велику перемогу», образ Червоної армії як визволителя, створення зручного образу ворога та замовчування Голокосту — все це стало частиною масштабної інформаційної кампанії, яка мала не лише історичну, а й політичну мету. Сучасне осмислення цих міфів є необхідним кроком до відновлення історичної правди, вшанування реальних жертв війни та протидії маніпуляціям, що й досі впливають на міжнародні відносини та внутрішню політику пострадянських країн.

Джерела та література:

1. **Снайдер Тімоті.** *Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним.* Київ: Наш Формат, 2017.
2. **Applebaum Anne.** *Червоний голод: Війна Сталіна проти України.* Київ: Наш Формат, 2018.
3. **Марочко Василь, Тяглий Мейлах.** *Голокост в Україні (1941–1944): документи і матеріали.* Київ: УЦГМ, 2004.
4. **Каспрук Ірина.** *Політика пам'яті в СРСР: між героїзацією і замовчуванням.* Україна Модерна, №25, 2018.

**Софія ДОВГАНІНЕЦЬ, студентка I курсу, ПТ
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».**

**Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін**

АРХІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕКОНСТРУКЦІЇ РАДЯНСЬКИХ МІФІВ ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Доступність першоджерел є критично важливим аспектом для будь-якого історичного дослідження, особливо коли йдеться про

Другу світову війну, що залишається однією з найактуальніших тем ХХ століття. Попри значну історіографію, новим дослідникам дедалі важче представити оригінальні результати, що підкреслює потребу у доступі до маловідомих джерел.

Виклад матеріалу. В умовах сучасних геополітичних викликів, де історичні наративи використовуються як інструмент впливу, деконструкція міфів, зокрема радянських фальсифікацій щодо участі України у війні, стає нагальною потребою.

Друга світова війна залишається однією з найважливіших історичних тем ХХ століття. Через це, знайти та представити оригінальний дослідницький матеріал стає дедалі складніше, адже існуюча історіографія вже досить велика. Саме тому доступ до маловідомих джерел є особливо актуальним.

У цьому контексті особливий інтерес становлять документи, що зберігаються в українських центральних архівах. До них зверталися значно рідше, ніж до матеріалів, що зберігаються в архівах Російської Федерації. Це робить українські архівні фонди цінним джерелом для нових, унікальних досліджень Другої світової війни.

У радянський період свідомо формувалися фальшиві наративи про участь України у Другій світовій війні: Україна зображувалася винятково як “молодший партнер” Росії у перемозі або навіть як “зрадник”. В різних джерелах підкреслюється, що міфи формують національну ідентичність, тому вони необхідні для розвитку демократичного суспільства. Міфи можуть бути також інструментом маніпуляції. Історична наука має не лише зберігати пам’ять, а й очищати її від ідеологічних нашарувань, через що деконструкція міфів виступає засобом досягнення об’єктивності. [6]

Архіви відіграють центральну роль у дослідженні історії Другої світової війни та деконструкції міфів. У роки війни архіви УРСР зазнали катастрофічних втрат:

- Більше половини архівних фондів було знищено, вивезено або пограбовано .
- Радянська влада свідомо знищувала документи, які могли зашкодити пропагандистській версії подій.

- Нацистська окупаційна адміністрація організовано вивозила архівні матеріали до Німеччини.

- Після війни частину документів не повернули, а облік втрачених цінностей так і не був доведений до кінця.

На початок війни мережа державних архівів республіки обіймала 7 центральних, 2 військово-історичних, 23 обласних установи та 21 філію, 746 районних і 65 міських архівів. Упродовж липня – вересня 1941 р. з 37 державних архівів 19 областей вивезено 6500 фондів, які нараховували 1,5 млн справ, що складало за обсягом 60 вагонів документального матеріалу. [3, С.62]

Доступ до розсекречених архівів сьогодні дає змогу українським дослідникам відновити реальну картину подій, виявити правду про діяльність як радянської, так і нацистської адміністрацій на території України.

Україна – одна з країн пострадянського простору, де доступ до архівів КДБ найпростіший. Такий висновок зробили автори аналітичного звіту «Європейські законодавчі практики декомунізації: висновки для України», який презентували у Києві. Для доступу до архівів КДБ потрібні мінімальні вимоги – достатньо вказати в запиті інформацію про людину, про яку шукають відомості. За доступ не потрібно платити, копіювання документів теж безкоштовне. [2]

У 2016 році кількість звернень до архіву СБУ зросла на 138 відсотків. Кількість іноземних дослідників, які приїжджають працювати з архівами КДБ, за рік зросла вдвічі. [2]

Загалом, на сьогодні, попри істотне пожвавлення цифровізації в архівній сфері й активну роботу над створенням цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду, кількість першоджерел з історії Другої світової війни на вебсайтах українських центральних архівів досі дуже скромна. [4, С.147]

Особливої уваги потребує колекція документів Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга ЦДАВО України. Цей цифровий проєкт, реалізований за підтримки Claims Conference, містить понад 900 справ, які стосуються

ідеологічного впливу нацистів на окуповані території, експорту культурних цінностей тощо. [4, С.148]

На офіційному вебсайті Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України) міститься окрема сторінка під назвою «Друга світова війна у документах ЦДАГО України». Тут можна знайти короткий опис фондів, які вміщують документи про Другу світову війну, й деякі їх цифрові копії, серед яких: постанови Ради Народних Комісарів УРСР і Центрального комітету КП(б)У; постанови Політбюро ЦК КП(б)У; спогади очевидців про становище в окупованому Києві; листи підпільників рідним і близьким тощо. [4, С.149]

За радянських часів історія війни була значною мірою мемуаризована, зретушована, а то й відверто сфальсифікована. Протягом кількох повоєнних десятиліть сформувалася жорстка схема-конструкція, відхилення від якої не допускалося. Глорифікована й героїзована історія Великої вітчизняної війни поступово набула деяких рис міфу, який мав "працювати" на згуртування радянських людей довкола Комуністичної партії, їх мобілізацію на нові трудові звершення.

25 червня 2021 р. українській аудиторії представили можливості пошуку інформації про жертв нацизму в Архівах Арользена. Це один із найбільших у світі архівів стосовно жертв націонал-соціалістичного режиму та осіб, які пережили нацистські переслідування. Нині документальні свідчення на колишніх в'язнів гетто і концтаборів, примусових робітників і робітниць, представлено на онлайн-платформі Архівів Арользена, загалом понад 30 млн документів. [1]

Російська агресія в Україні та злочинна окупація її територій поставили проблематику Другої світової на новий, практико-орієнтований щабель. Російська агресія стала каталізатором змін для української громади в контексті переосмислення великої кількості радянських міфів, включаючи міф про «Велику Вітчизняну війну». [5, С.88]

В результаті 8 квітня 2015 року Верховна Рада встановила 8 травня кожного року Днем пам'яті й примирення на честь усіх жертв Другої світової війни. За

відповідний законопроект №2539 «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» проголосував 261 депутат.

Виділимо основні зміни, які зазначені в законі:

1) Визнання УПА:

- У законі про правовий статус борців за незалежність України серед інших організацій вказані ОУН та УПА.

- Закон надає спеціальний статус усім військовим та підпілним українським організаціям ХХ століття, які боролись за незалежність країни

2) День примирення:

- Запроваджується нове свято – День пам'яті та примирення, який відзначатимуть 8 травня. 9 травня – День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні залишається офіційним вихідним днем.

- Термін «Велика Вітчизняна війна» повністю виходить з документообігу, з моменту прийняття даного закону використовується термін «Друга світова війна».

- Держава бере на себе охорону, упорядкування та збереження пам'ятників та пам'ятних знаків із вшанування учасників та жертв війни.

3) Відкриті архіви:

- Парламент ухвалив закон «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років». Цей документ відкриває усі документи силових структур СРСР та УРСР.

- Також закон зобов'язав відкрити усі архіви, які мали репресивні, силові та правоохоронні органи часів СРСР.

- Кожен громадянин отримує право вільно потрапляти до архіву, надаючи тільки свій паспорт та заяву про бажання ознайомитися із документом.

4) Засудження комунізму. [5, С.88]

Сучасні підручники пропонують повнішу й адекватнішу періодизацію війни (від 1939 до 1945 рр.). Також показують справжню ціну «Великої Перемоги», ставлять знак рівності між злочинами, що «вчинені обома режимами на території України», описують всі рухи опору нацистам і національні трагедії – Голокост, депортації за національною ознакою, воєнні злочини. Одним із важливих

концептуальних елементів нового наративу, що чітко простежується в останніх підручниках, є відмова від конструкта «визволення України від німецьких загарбників» і вживання натомість «вигнання нацистів з території України». Зміни в шкільних підручниках однозначно є вагомим кроком для передачі істинного досвіду та знань про минуле в контексті основи самоідентифікації. [5, С.89]

Висновки. Таким чином, розсекречені українські архіви відіграють ключову роль у відновленні об'єктивної картини подій Другої світової війни та деконструкції сформованих міфів. Попри значні втрати архівних фондів УРСР під час війни, сучасний доступ до документів, зокрема архівів КДБ, дозволяє українським дослідникам переосмислити радянські наративи та відновити правду про діяльність як радянської, так і нацистської адміністрацій. Процес декомунізації та зміни у шкільних підручниках є важливими кроками для передачі істинного досвіду та знань про минуле, сприяючи формуванню самоідентичності та критичного мислення в суспільстві.

Джерела та література:

1. В Україні презентували один з найбільших архівів про жертв нацизму. URL: <https://surli.cc/xolsrl> (дата звернення: 02.05.2025)
2. Волчек Д. Документи з плямами крові. В Україні відкриті архіви КДБ. URL: <https://surli.li/pcuzps> (дата звернення: 02.05.2025)
3. Дацків І., Пархоменко В. Доля архівів УРСР у роки Другої світової війни. *Український історичний журнал*. 2019. № 5. С. 59-68.
4. Залєток Н. Оцифровані першоджерела з вивчення історії Другої світової війни на вебсайтах центральних українських архівів: короткий огляд. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія Історичні науки*. 2020. Том 31 (70) № 4. С. 147–151.
5. Сиротюк Д., Мармілова О. Інституційна деконструкція міфу «Великої вітчизняної війни» в Україні. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. Том 1 № 14. С. 87-91.
6. Фальшива історія: радянсько-російські вигадки про Україну у Другій світовій війні. URL: <https://surli.cc/hjrrpt> (дата звернення: 02.05.2025)

Дар'я ТИМОЩУК, студентка II курсу, ТТ 2023 1/9
Марганецький ВСП «Марганецький фаховий коледж
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка».
Науковий керівник: Олена УЧАЄВА,
викладач-методист

ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ПРОПАГАНДА: ВЕЛИКА ВІТЧИЗНЯНА ВІЙНА В ОФІЦІЙНІЙ РИТОРИЦІ СРСР

Велика Вітчизняна війна (1941–1945) є одним з найважливіших етапів в історії Радянського Союзу. Вона не лише змінила політичне і економічне життя країни, але й стала ключовим елементом радянської ідеології та пропаганди. Офіційна риторика, що оточувала цю війну, була ретельно сформована для того, щоб об'єднати народ навколо спільної мети, мобілізувати ресурси та зміцнити авторитет Комуністичної партії. Відзначення "Великої Вітчизняної війни" стало важливим інструментом для формування колективної пам'яті та посилення власної легітимності. Термін "Велика Вітчизняна війна" і риторика, пов'язана з ним, стали основними складовими радянської пропаганди.

У цій роботі я зосередилася на тому, як у радянській риторичній війні була представлена в узкоідеологічному контексті, а також розглянемо, хто і як впровадив термін "Велика Вітчизняна війна", а також як цей термін став важливим елементом радянської пропаганди.

Термін **"Велика Вітчизняна війна"** був запроваджений радянським керівництвом після початку Німецько-радянської війни 22 червня 1941 року. Одним із перших, хто використав цей термін, був **В'ячеслав Молотов**, народний комісар закордонних справ СРСР, у своїй промові, спрямованій на мобілізацію населення і зображення війни як захисту Батьківщини. Термін підкреслював національний, захисний характер боротьби і був частиною стратегії радянської

пропаганди, яка прагнула сформуванню уявлення про війну як "священну" боротьбу за існування радянського народу.

Важливо зазначити, що цей термін відрізнявся від більш широкого поняття **Друга світова війна**, оскільки мав на меті підкреслити особливу роль СРСР у боротьбі проти нацизму. Молотов і радянська влада в цілому прагнули позначити війну як внутрішню боротьбу, спрямовану на захист радянської держави, її територіальної цілісності та соціалістичного ладу.

Офіційна риторика, що супроводжувала термін "Велика Вітчизняна війна", активно використовувала символи героїзму, відваги та жертви. Герої війни в радянських фільмах, книгах і на плакатах мали вигляд безстрашних, готових до самопожертви солдатів і цивільних осіб, які віддали своє життя за Батьківщину. Система офіційних образів була чітко виокремлено від усіх інших, які могли б висвітлити внутрішні конфлікти або суперечності того періоду.

В радянській риторичній війні значну увагу було приділено формуванню чіткої демонології між "своїми" і "чужими". Ворогами були представлені "фашисти", а радянський народ поставав як об'єднана сила, здатна протистояти будь-якому вторгненню. Зображення ворога мало знищити будь-які сумніви щодо "справедливості" війни та мотивувати населення до боротьби з тим, хто загрожував існуванню радянського ладу.

З іншого боку, радянський народ був зображений як єдиний, незламний і морально праведний. Боротьба була представлена не лише як військова, а й як духовна, де люди різних національностей і соціальних груп об'єднувалися задля спільної мети. Герої війни часто мали прості, але величні риси: самовідданість, відвагу, готовність на жертви заради перемоги. Образ Сталіна як вождя, який керує боротьбою проти фашизму, також був важливим елементом цієї ідеології.

Таке трактування війни дозволяло усунути складні питання, що стосувалися перших етапів конфлікту, коли СРСР уклав пакт про ненапад з нацистською Німеччиною, і зосередити увагу на боротьбі проти агресора.

Після перемоги у війні, термін "Велика Вітчизняна війна" став невід'ємною частиною радянської пропаганди. Щорічне святкування Дня Перемоги,

встановлення пам'ятників героям війни, створення військових музеїв — усе це стало важливими елементами політики пам'яті. Важливість цієї війни не лише в історичному контексті, а й у сучасній пропаганді, тому ідеологічне значення війни для радянської влади залишалося високим.

Термін "Велика Вітчизняна війна" був також використаний для формування сприятливого іміджу СРСР на міжнародній арені. Радянська влада активно заявляла про роль СРСР як основного борця з нацизмом, при цьому уповільнюючи визнання численних репресій і агресії на інших фронтах війни, таких як пакт Молотова-Ріббентропа та вторгнення СРСР до Польщі в 1939 році.

Висновки. Офіційна риторика СРСР, що оточувала події Великої Вітчизняної війни, була свідомо побудована на ідеологічних принципах, спрямованих на мобілізацію та зміцнення влади. Термін "Велика Вітчизняна війна" став важливим інструментом для формування національної пам'яті, а також для легітимізації політичного режиму. Це поняття мало вирішальне значення в пропагандистському дискурсі, відображаючи відданість народу справі боротьби за Батьківщину та підкреслюючи роль Комуністичної партії у цьому процесі. Система образів і символів, пов'язана з цією війною, виключала будь-яку критику і перешкоджала об'єктивному осмисленню складних і суперечливих аспектів цього періоду.

З часом, зі зміною політичного контексту після розпаду СРСР, ідеологія, пов'язана з поняттям "Великої Вітчизняної війни", залишилася важливою складовою частиною культурної пам'яті Росії. Вона стала невід'ємною частиною наративу, що формується в Росії, а також інструментом мобілізації та самоідентифікації на державному рівні. Відзначення Перемоги та героїзація минулого відіграють важливу роль у сучасній російській політиці та ідеології.

Сучасна війна між Росією та Україною, розпочата в 2014 році, а з 2022 року перейшовши в повномасштабний конфлікт, не є випадковим продовженням старої риторики. Росія, намагаючись виправдати свої дії, активно використовує риторичні конструкції, які мають спільні риси з радянською пропагандою, пов'язаною з Великою Вітчизняною війною. У свою чергу, Україна розглядає цей

конфлікт як боротьбу за свою незалежність, і в риториці її політиків часто звучать паралелі з цією війною, підкреслюючи боротьбу за суверенітет і свободу від агресії.

Джерела та література:

- 1.Гудков, Л. (2005). *Національна ідея в Україні: історичний досвід та сучасність*. Київ: Інститут історії України НАН України.
- 2.Романов, С. (2010). *Велика Вітчизняна війна та радянський міф: історія ідеології*. Львів: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".
- 3.Гриценко, В. (2017). *Українська пам'ять про війну: від радянських наративів до нових інтерпретацій*. Київ: Літопис.
- 4.Ковальчук, І. (2018). *Історія та пам'ять у політичних наративах України*. Львів: Видавництво "Астролябія".
- 5.Шевченко, С. (2020). *Історична пам'ять і війна: між російським імперіалізмом та українським націоналізмом*. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".
- 6.Литвиненко, О. (2014). *Пам'ять та ідентичність: Україна в радянській і пострадянській політиці пам'яті*. Харків: Фоліо.
- 7.Тимошенко, О. (2019). *Війна і пам'ять: політика пам'яті в Україні 1941–2014 рр.* Київ: Український інститут національної пам'яті.
- 8.Добрянська, М. (2021). *Велика Вітчизняна війна як символ боротьби за незалежність України: історичний та сучасний контексти*. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка.

СЕКЦІЯ 3. Тіні Другої світової війни в гібридних та реальних війнах сучасності

*Іванна ПАВНЄЛ, студентка II курсу,
ВСП «Кіцманський фаховий коледж
ЗВО «Подільський державний університет»
Науковий керівник: Тетяна АНТОЩУК,
спеціаліст вищої категорії*

ВПЛИВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: ІСТОРИЧНІ ТІНІ В СУЧАСНИХ КОНФЛІКТАХ

Вступ Друга світова війна залишила глибокий слід на території сучасної Чернівецької області, яка включає історичні регіони Буковину та частину Бессарабії. Унаслідок змін кордонів, окупацій і переселень тут сформувалося складне етнічне середовище, яке зберігає свої особливості й досі. На фоні сучасної гібридної війни Росії проти України, постають нові загрози, зокрема потенційні сепаратистські ідеї серед деяких представників національних меншин. Метою цієї статті є проаналізувати, як події Другої світової війни вплинули на демографічну і політичну ситуацію Чернівецької області та як ці історичні тіні відображаються в сучасних загрозах для національної безпеки України.

Історичний контекст: Чернівецька область у період Другої світової війни До 1940 року Північна Буковина і частина Бессарабії входили до складу Королівства Румунія. 28 червня 1940 року, згідно з пактом Молотова-Ріббентропа та подальшим радянським ультиматумом, ці території були приєднані до СРСР і згодом включені до складу Української РСР [1].

Однак уже в 1941 році, після початку німецько-радянської війни, війська Вермахту та румунські війська зайняли ці території. Вони залишалися під румунською окупацією до 1944 року, коли Червона армія знову витіснила звідси

війська Осі. Війна на території краю призвела до значних людських втрат, репресій та депортацій, що мали серйозний вплив на етнічну структуру населення [2].

Етнічна карта регіону: спадщина Другої світової війни Історичні події 1939–1945 рр. змінили етнічну карту Чернівецької області. Сьогодні тут проживають великі компактні громади румуномовного населення, зокрема в Глибоцькому та Герцаївському районах, а також молдавське населення в Новоселицькому районі [3]. Збереження мовної, культурної та релігійної ідентичності в умовах багатонаціональної області стало можливим завдяки історичній тягlostі та слабкому рівню інтеграції в деяких періодах радянської та пострадянської історії.

Сучасні виклики: ризики сепаратизму Попри відсутність відкритих проявів сепаратизму, на території деяких громад з румуномовним населенням фіксуються окремі випадки прорумунських настроїв, які активізуються за підтримки окремих політичних сил Румунії [4]. Існують загрози використання етнічного чинника в гібридній війні проти України. Зокрема, ідеї щодо "захисту прав румунських громадян за кордоном" можуть бути використані як привід для зовнішнього втручання або розхитування внутрішньої стабільності регіону [5].

Інформаційна безпека та протидія гібридним загрозам З огляду на сучасні реалії, українська держава повинна приділяти особливу увагу питанням інформаційної безпеки в регіонах із великою часткою національних меншин. Важливо розвивати інклюзивну політику, яка забезпечує права меншин, водночас запобігаючи будь-яким проявам сепаратизму або втручання іноземних держав у внутрішні справи України [6].

Висновки Події Другої світової війни залишили на теренах Чернівецької області складну етнополітичну спадщину. Сьогодні важливо враховувати історичний досвід і зосереджуватись на зміцненні національної єдності, соціальній інтеграції та розвитку регіонів. Лише в такий спосіб можна нейтралізувати потенційні гібридні загрози та забезпечити стабільність і безпеку України.

Джерела та література:

1. Субтельний О. "Україна: Історія". — Київ: Либідь, 2008.

2. Мудрий В. "Історія Буковини: XX століття". — Чернівці: Золоті литаври, 2010.
3. Демографічний щорічник України. — Київ: Держстат України, 2021.
4. Огляд діяльності румунських партій та фондів у прикордонні. — Центр стратегічних комунікацій, 2022.
5. Вдовиченко І. "Гібридна війна: теорія та практика". — Львів: Астролябія, 2020.
6. Аналітична доповідь РНБО України "Загрози сепаратизму в прикордонних регіонах". — Київ, 2023.

**Уляна БІРАК, студентка I курсу, ПТ
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».**

**Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін**

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС ТА ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ: ВІД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДО ГІБРИДНИХ ВІЙН СУЧАСНОСТІ

Постановка проблеми. Друга світова війна, незважаючи на її руйнівний характер, стала потужним каталізатором для безпрецедентного розвитку авіаційних технологій, від асиметричних розвідувальних літаків до новаторських реактивних бомбардувальників та керованих авіабомб. Ці винаходи не тільки змінили хід війни, але й заклали основи для подальшого розвитку сучасної військової та цивільної авіації, що особливо помітно в поточній війні в Україні, де старі й нові технології переплітаються, демонструючи еволюцію військової думки та інженерії.

Виклад матеріалу. Еволюція військових дій, починаючи з Другої світової війни і сягаючи гібридних війн сучасності, яскраво демонструє динаміку технологічних змін. Інноваційні розробки середини XX століття, такі як реактивна авіація, керовані авіабомби та атомна енергія, кардинально змінили поле бою та стратегічне мислення.

Сьогодні ми є свідками появи нових технологій, включаючи безпілотні системи, високоточну зброю та інформаційні технології, які формують обличчя гібридних війн, де межа між воєнними та невоєнними засобами впливу стає все більш розмитою.

Розглядаючи еволюцію військових технологій, від авіаційних винаходів та перших керованих бомб до широкого застосування безпілотних систем, ми можемо простежити, як технологічний прогрес визначає нові форми протистояння та вимагає переосмислення військових стратегій.

Перед Другою світовою війною у Великобританії та Німеччині одночасно почали розробляти реактивні двигуни. Хоч німці першими підняли у небо реактивний літак, саме британці першими застосували його у бойових умовах. Створення атомної бомби у 1945 році стало кульмінацією наукового прориву в галузі фізики. Потреба зламати шифр німецької машини «Енігма» стимулювала створення перших обчислювальних машин. Під час Другої світової війни технічний прогрес в області військової техніки зробив гігантський стрибок. Величезні військові бюджети, можливість протестувати розробки в бойових умовах, трофейні екземпляри, що дозволяли «скопіювати» новітні винаходи ворога – все це сприяло швидкому розвитку.

На очах у військовій сфері змінювалося буквально все, але, мабуть, найбільший ривок зробила авіація. По суті, Друга світова поховала поршневі літаки і відкрила еру реактивної авіації. Багато з розробок, які з'явилися в період війни, стали прообразом для сучасної авіатехніки.

Авіаційні винаходи часів Другої світової війни:

Blohm & Voss BV 141. Німецький розвідувальний літак. Літак на вигляд дуже відрізнявся від інших розвідників. Кабіна розташовувалася асиметрично. Перед літака був дещо «обрубаним», що суттєво покращувало огляд пілота. [2]

Junkers Ju-287. Реактивний бомбардувальник, який був на озброєнні у Третього Рейху. Вважався найкращою інноваційною розробкою часів Другої світової, завдяки зворотній стрілоподібності крила. Інженери-розробники вважали, що він може обігнати будь-яку літальну техніку того часу. [2]

Fieseler Fi-103R. Німецький ударний літак, який мав бути прототипом японських камікадзе. Був випробуваний і виявився страшною зброєю. Літак вдарив по Англії і насамперед психологічно вплинув на британців. Всього було зібрано 175 таких літаків, але більше в бою вони не застосовувалися через вібрацію несучої поверхні. [2]

Перший в історії «літак-невидимка» Horten No 229. 1 березня 1944 року здійснив свій перший політ. Планер апарату виконаний за схемою «літаючого крила» – це різновид схеми «безхвостка» зі скороченим фюзеляжем, роль якого грає крило. [4]

Перший серійний реактивний винищувач Messerschmitt Me.262 Найвідоміший турбореактивний літак Другої світової. Новий літак мав чудові на той час характеристики: швидкість до 900 км/год. [4]

У міжвоєнний період більшість країн почали активно розвивати бомбардувальну авіацію: збільшуючи дальність польоту та вантажопідйомність літаків. Розробляли і все більш складні й досконалі конструкції бомб.

Касетні, або як їх ще називають – кластерні бомби, мають широку зону ураження. Кожна така бомба розкидала по великій території десятки чи навіть сотні малих бомб – суббоєприпасів. З нових типів авіабомб, які вперше застосували під час Другої світової, варто згадати протитанкові авіабомби. Їхнє основне призначення – боротьба з бронетехнікою. Доти на танки скидали здебільшого фугасні бомби вагою 50 або 100 кг. [1]

Стрибуча бомба Волеса під фюзеляжем. Стрибучі, або ж обертові авіабомби спеціально створив британський винахідник Барнс Невіл Волес для реалізації єдиного задуму – знищити греблі в Рурської області Німеччини і послабити промисловий потенціал німців. Перед скиданням спеціальний механізм розкручував її до 500 обертів на хвилину. ... «Бомбою Діснея» або ж «Свистом Діснея» (названа так через передбачення про її появу у пропагандистському мультфільмі відомої анімаційної студії). Ракетний прискорювач розганяв новий боєприпас до 1600 км/год. Це дозволяло «Бомбі Діснея» пробивати до 5 метрів монолітного бетону. [1]

Хоч війна в Україні виглядає сучасною, багато її технологій мають історичне коріння. Обидві сторони використовують керовані ракети, що ведуть своє походження з Другої світової війни, та окопну тактику, знайому ще з Першої світової. Керовані ракети, зокрема «Іскандер», «Джавелін» і «Корнет» .

Безпілотники стали новим елементом війни, але виконують функції, схожі до повітряних куль — розвідка, наведення, атаки. Росія активно застосовує дрони-камікадзе «Шахед», а Україна — морські безпілотники, які успішно атакують російський флот. Старі технології, осучаснені і вдосконалені, досі відіграють ключову роль на полі бою

Україна стала однією з перших країн, яка масштабно інтегрувала дрони у бойові дії. Україна першою у світі створила окремий рід військ у складі ЗСУ — Сили безпілотних систем, які об'єднують повітряні, морські та наземні роботизовані комплекси. Технологічний прогрес часів Другої світової війни, як-от реактивна авіація та керовані бомби, заклав основу для багатьох сучасних військових технологій, що використовуються у війні в Україні. [3]

Війна в Україні стала каталізатором для подальшого розвитку військових технологій, зокрема у сфері безпілотних систем, що змінює підходи до ведення бойових дій та потребує від країн НАТО адаптації до нових загроз.

Російські окупанти намагаються масштабувати застосування своїх крилатих керованих авіабомб проти України. Якщо вони починали із 500-кг авіабомб, то тепер збираються ставити "аналог JDAM-ER" і на ФАБ-250. Щоб виготовляти якомога більше такої зброї, рашисти зробили її виробництво максимально примітивним. І схоже, що єдиний обмежуючий у цій історії фактор — мала кількість літаків та екіпажів тактичної авіації "ВКС РФ", здатні виконувати скиди таких авіабомб, мова всього про 25 "бортів". [3]

Чим відрізняється війна в Україні, так це величезною кількістю і радіусом дії безпілотників. Великі безпілотні літальні апарати досі використовуються — зокрема, розроблені Іраном безпілотні літальні апарати-камікадзе, такі як «Шахед», які використовує Росія, — які можуть вражати цілі глибоко всередині

ворожій території. Однак, менші дрони використовуються обома сторонами — часто ближче до лінії фронту — для розвідки та виявлення артилерії. [5]

Повномасштабна війна Росії проти України значно вплинула на розвиток технологій у багатьох галузях озброєнь та військової техніки.

Дрони стали ключовим елементом сучасного поля бою, оскільки дозволяють ефективно розвідати, доставляти вантажі, евакуювати поранених і навіть знищувати ворожі цілі без ризику для особового складу. [5]

Використання дронів змінює підходи до бойових дій у класичних піхотних, механізованих, штурмових та інших бригадах. Україна першою у світі створила окремий рід військ у складі ЗСУ – Сили безпілотних систем, які об'єднують повітряні, морські та наземні роботизовані комплекси.

Досвід України показує, що навіть у нерівних умовах можна розробляти ефективні моделі протидії ворогу. Наші досягнення можуть стати зразком для країн НАТО, допомагаючи їм адаптуватися до нових загроз і зміцнювати власну безпеку. [6]

Висновки. Авіаційні винаходи Другої світової війни демонструють, як екстремальні умови стимулюють швидкий прогрес у технологіях, який має довготривалі наслідки. Від асиметричних літаків до керованих бомб, ці розробки не лише вплинули на перебіг конфлікту, але й заклали фундамент для майбутніх інновацій. Досвід сучасної війни в Україні підкреслює актуальність цих історичних уроків, показуючи, як еволюціонують військові технології та змінюються підходи до ведення бойових дій завдяки постійному вдосконаленню.

Джерела та література:

1. Авіабомби Другої світової. URL: <https://surl.li/opznft> (дата звернення 28.04.2025)
2. Неймовірні авіаційні винаходи часів Другої світової війни. URL: <https://surl.li/ydsuhv> (дата звернення 28.04.2025)
3. Російсько-українська війна безпілотників переходить у нову фазу. URL: <https://surl.li/xhczsz> (дата звернення 28.04.2025)
4. Сім літаків WW II, що змінили історію розвитку авіації. URL: <https://www.imena.ua/blog/ww-ii-aviation/> (дата звернення 28.04.2025)

5. Тиравський В. Як старі технології допомагають Україні та Росії вести сучасну війну. URL: <https://surl.it/chlbit> (дата звернення 28.04.2025)
6. "Це війна майбутнього". Дрони відкривають нові перспективи на полі бою - для України і не тільки. URL: <https://surl.li/vagsef> (дата звернення 28.04.2025)

*Христина САКАЛЬ, студентка I курсу, ІТ
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».*

*Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін*

ПСИХОЛОГІЧНА ВІЙНА ТА ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ: ВІД ЛИСТІВОК ТА РАДІОПРОГРАМ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДО СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА БОТІВ СУЧАСНОСТІ

Постановка проблеми. Психологічна війна є невід'ємною частиною сучасних конфліктів, що дозволяє маніпулювати суспільною свідомістю без прямого військового зіткнення. Історичні приклади, від Другої світової війни до сьогодення, демонструють еволюцію методів, що включають листівки, радіомовлення та сучасні інтернет-технології, спрямовані на дестабілізацію, деморалізацію та поширення дезінформації. З огляду на активізацію Російською Федерацією інформаційно-психологічного впливу в кіберпросторі, виникає гостра потреба в дослідженні та розробці ефективних механізмів протидії для захисту національної безпеки та згуртованості суспільства.

Виклад матеріалу. Одним із найпотужніших аспектів війни є психологічна маніпуляція. Люди часто усвідомлюють жорстокість і насильство самої війни, але ігнорують психологічну війну. Друга світова війна пропонує яскравий приклад психологічної війни, оскільки вона використовувалася для впливу на моральний дух і настрої численних солдатів. Найцікавішим засобом поширення

інформації були листівки, які скидали з бомбардувальників. Ці повідомлення мали на меті приборкати мотивацію та ентузіазм солдатів. [7]

Друга світова війна була яскравим прикладом психологічної війни в тому, як її використовували держави Осі та союзники, щоб завдати шкоди моральним почуттям солдатів. У часи Другої світової війни німецькі війська активно використовували листівки, маючи на меті психологічний вплив на військовослужбовців інших країн. У липні 1941 року телерадіокомпанія BBC розпочала кампанію під назвою "V for Victory", що базувалася на ідеї бельгійського міністра Віктора де Лавелея. Він закликав використовувати літеру "V" як символ перемоги, а саме: "victoire" французькою, "vrijheid" нідерландською та "victory" англійською. Цей знак швидко здобув популярність у всій Європі, особливо на територіях, захоплених противником, де його зображували на стінах та інших місцях, демонструючи опір окупантам. [5]

Прем'єр-міністр В.Черчилль також активно підтримував цю ініціативу, показуючи знак "V" під час своїх публічних виступів. Також, Британія створила фальшиві радіостанції, які видавали себе за німецькі, щоб поширювати дезінформацію та підривати дух ворога. Наприклад, "Gustav Siegfried Eins" робив передачі від імені вигаданого німецького офіцера, який критикував нацистське керівництво за корупцію та аморальність. Інша станція, "Soldatensender Calais", змішувала правдиву інформацію з дезінформацією, щоб здобути довіру слухачів. [5]

Німецькі пропагандисти досить широко використовували "чорну пропаганду" – подавали пронімецьку інформацію у вигляді справжніх радянських газет і часописів. На окупованих територіях, де з населенням уже був налагоджений контакт, активно використовували такий метод пропагандистського впливу, як наочна агітація із застосуванням кіно. З огляду на рівень тодішнього технічного розвитку, за силою свого впливу на аудиторію це був найкращий та найдійовіший засіб подання пропагандистської інформації. [4, С.90]

У 1941 році кінорежисер Чарльз Рідлі презентував сатиричний кіно етюд "Germany Calling", котрий трансформував кадри з нацистських парадів у кумедні сцени під музику "The Lambeth Walk". [5] Подібні відеоматеріали сприяли піднесенню бойового духу народу та висміюванню нацистської пропаганди. Радянська пропаганда, у свою чергу, стала прикладом психологічної війни проти власного населення. Численні ілюстрації, надруковані у виданнях, розповідали радянським громадянам про нестерпне життя на Заході.

Радіо є особливо ефективним засобом психологічного впливу, оскільки лише йому властивий «ефект співучасті» завдяки імітації прямого спілкування з людьми. У поєднанні з музичним впливом підвищується сугестивність та некритичність сприйняття радіоінформації. Окрім того, музичні радіостанції, на відміну від телеканалів, більшість населення не вважає політично заідеологізованими. Згідно з інформацією BBC Culture, британські пропагандистські установи розробляли спеціальні радіопрограми, щоб посіяти зневіру в лавах німецьких вояків та серед цивільного населення (BBC Culture, 2016). [5]

Сучасна війна дедалі більшою мірою стає війною на ураження та руйнування свідомості противника та консолідацію свідомості власного народу. На жаль, Україна стала об'єктом добре організованої інформаційної війни з боку Російської Федерації. Під інформаційною війною розуміється форма протиборства між суб'єктами інформаційної боротьби (державами, блоками держав) з використанням засобів масової інформації, метою якої є ІПВ на населення, органи державної влади і складові сектора безпеки та оборони для формування відповідної суспільної думки, підриву морального духу. [1, С.29-30]

За останній роки РФ суттєво активізувала застосування інформаційно-психологічного впливу (ІПВ) в інтернет-просторі. Це підтверджується доказами, отриманими від прямих виконавців – так званих "тролів". Вони залишають коментарі, що відповідають певним налаштуванням, на онлайн-форумах, у соціальних мережах, блогах і навіть на сайтах відомих зарубіжних новинних видань. Наразі, така діяльність розповсюджена, особливо у великих містах.

Фінансове заохочення залежить від кількості опублікованих повідомлень, що мають наперед визначений пропагандистський характер. Їх мета—дестабілізація когнітивного та емоційного стану інтернет-користувачів. Це досягається через поширення сумнівів та провокування негативних емоцій.

В узагальненому вигляді акції дезінформування можуть проводитися шляхом створення видимості випадкового витоку закритої інформації, оприлюднення успіхів розвідки іноземних партнерів, використання ЗМІ, враховуючи власні інформаційні агентства, теле-, радіокомпанії, друковані видання та окремих «кишенькових» журналістів. [6, С. 77]

З початку Російського вторгнення на територію України, Російські спецслужби активно використовують будь-які наявні платформи для розповсюдження дезінформації та здійснення інформаційно-психологічних операцій. Особлива увага приділяється соціальним мережам, які забезпечують майже миттєвий контакт з цільовою аудиторією.

У дослідженні Центру демократії та верховенства права (CEDEM) йдеться про те, як Росія використовувала рекламу у Facebook для поширення дезінформації. Наприклад, створювалися фейкові сторінки «місцевих новин» у прифронтових містах України, які публікували контент з проросійською позицією. Такий контент таргетувався на окремі регіони, посилюючи панічні настрої, зневіру у владі та провокуючи конфлікти. [3, С. 2]

Першим меседжем, який поцілив в українську аудиторію Facebook, стало «Битву за Бахмут програно». Деморалізуючі пости з'явилися у розпал боїв за Бахмут, коли російські війська контролювали лише східну частину міста. Згодом акцент із «програної битви» перемістили на «катастрофічні втрати» ЗСУ, а також пророцтва «ще більших втрат» та «другого Бахмута» під час майбутнього наступу на Півдні України. [3, С. 6]

Друга за обсягом група в масиві — публікації, націлені на формування антизахідних настроїв в аудиторії (тема «Захід»). Ця тема була ключовою для 108 виявлених дописів, що становить 18% від загальної кількості. На відміну від

більшості інших тем, цю пропаганда опрацьовувала протягом усього періоду дослідження більш-менш стабільно. [3, С. 7]

Найбільше ударів інформаційних атак під час розробки теми отримав Президент України Володимир Зеленський. Чимало разів мішенню ставали його дружина Олена Зеленська, міністри оборони Олексій Резніков та Рустем Умеров. За допомогою реклами у Facebook поширювалися фейки про те, що подружжя Зеленських здобуло іноземне громадянство, аби втекти з України, та про купівлю першою леді коштовностей у Сполучених Штатах на велику суму та інше. [3, С. 10]

За свідченням самих російських фахівців, сучасні телевізійні ЗМІ РФ застосовують прийоми так званої «чорної» спецпропаганди воєнного часу. Ці методи добре відомі ще з часів СРСР і були предметом вивчення на військових кафедрах радянських вишів. «Чорна» пропаганда базується на свідомому спотворенні фактів, використанні психологічного тиску та глибоких емоційних впливів, спрямованих на підсвідомість. Основна мета – змусити людину вірити в неправду, попри логіку та здоровий глузд, а також розпалити ворожнечу та схильність до агресії.

Розуміючи руйнівний вплив трансляції телепрограм РФ, Національна Рада з телебачення і радіомовлення в 2014 р. були тимчасово заборонила на території України мовлення 14 російських телевізійних каналів, серед яких найбільш одіозні «Первый канал. Всемирная сеть», «РТР-Планета», «Россия 24», «НТВ-Мир», «Life News», «Russia Today» та ін. Таким самим шляхом ідуть й інші пострадянські країни, наприклад, у 2015 р. «...для захисту вітчизняного інформаційного простору від маніпуляції та іноземної пропаганди» трансляція російських ЗМІ була заборонена в литві та Молдові. [6, С. 79]

Висновки. Психологічна війна – це не додатковий засіб, а повноцінна частина сучасного конфлікту. Вона дає змогу агресору маніпулювати громадою, не вдаючись до прямого зіткнення. І хоча методи змінились – від радіомовлення та листівок до ботів і соціальних мереж, ціль лишається незмінною: заволодіння розумом та почуттями людей. Отже, усвідомлення сутності психологічної війни, її

прийомів та механізмів захисту має ключове значення для захисту національної безпеки, згуртованості та витримки в умовах гібридних загроз.

Джерела та література:

1. Забродський В. Інформаційно-психологічний вплив на супротивника у війнах: історичний досвід. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Харків, 2020. С. 29-32.
2. Звездова О. Психологічна війна як гібридна загроза сучасній системі міжнародної безпеки. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, 5'2023. С. 63-71.
3. Інформаційні атаки в соціальних мережах: дослідження впливу російської дезінформації через рекламу в Facebook. Київ, 2004. 31 с.
4. Історія інформаційно-психологічного протиборства: підруч. /за заг. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Є.Д.Скулиша. К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.
5. Макдональд Ф. Психологічні трюки, які використовувалися для перемоги у Другій світовій війні. URL: <https://surli.li/bbouhj> (дата звернення: 01.05.2025).
6. Маркова М., Марков А. Інформаційно-психологічна війна проти населення України як сучасна реальність: стан проблеми і шляхи подолання наслідків. *Інтегровані комунікації*, 2016. С. 73-85.
7. Сила психологічної війни у Другій світовій війні. URL: <https://surli.cc/tkxjnp> (дата звернення: 01.05.2025).

**Олександра ЗЕЛЕНЧУК, студентка I курсу, ПТ
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».**

**Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін**

**ФЕНОМЕН КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ ТА
ЙОГО АНАЛОГІЇ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ОКУПАЦІЇ**

Постановка проблеми. В умовах триваючої російської агресії та окупації частини українських територій, питання колабораціонізму набуває особливої гостроти та вимагає всебічного вивчення. Попри історичні прецеденти та законодавче закріплення відповідальності за співпрацю з ворогом, це явище залишається недостатньо дослідженим у юридичній науці, що створює прогалини у розумінні його сутності та ефективних механізмів протидії. Незважаючи на введення нових статей до Кримінального кодексу України, складність цього багатовимірного феномену, що поєднує в собі соціопсихологічні, соціокультурні та політико-правові аспекти, потребує подальшого глибокого аналізу та переосмислення існуючих підходів.

Виклад матеріалу. Сьогодні питання колабораціонізму, його поняття, ознаки та види, межі юридичної відповідальності колаборантів тощо набувають особливої значущості в Україні, враховуючи триваючу досі окупацію частини її суверенних територій, що відбулася з початком російської агресії, поєднаної з використанням гібридних методів ведення війни. Водночас явище колабораціонізму, досить ретельно розглянуте у працях учених-істориків, у юридичній науці дотепер залишається недостатньо вивченим. Тема колаборації та співпраці в Радянському Союзі належно не вивчалась, а доступ до документів дослідникам з інших країн був закритий, тому ці сторінки досі є мало опрацьованими і невідомими для широкого загалу громадян сучасної України і для носіїв пам'яті про міжвоєнний період, що проживають поза її межами.

Колаблраціонізм — усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам.

Колабораціонізм у Другій світовій війні — військове, політичне й економічне співробітництво громадян держав Антигітлерівської коаліції або представників основних етнічних груп цих держав із нацистською Німеччиною, Японією та фашистською Італією. [2]

Країни, території яких перебували (або знаходяться досі) під окупацією, неминуче стикаються з проблемою взаємодії своїх громадян з окупантом, надання йому допомоги, сприйняття у його діяльності на окупованій території тощо. Не

випадково в академічному дискурсі колабораціонізм характеризують як феномен війни.

Перша, і найголовніша, особливість українського військовополітичного колабораціонізму часів Другої світової війни спричинена тим, що українська нація на початок війни так і не спромоглася утворити власну державність. Наші землі знаходилися під владою сусідніх країн, які не зважали на національно-культурні прагнення українців у своїй внутрішній та зовнішній політиці. За таких обставин німецькі окупанти сприймалися з одного боку як визволителі, а з іншого – як можливі союзники у боротьбі за українську державність. [6]

Громадяни СРСР працювали у службі забезпечення громадського порядку допоміжної поліції військового управління, охороняючи залізниці, мости, автомагістралі, табори військовополонених тощо. Чисельність цих формувань у лютому 1943 року становила 60-70 тис. осіб. Загалом за роки війни німці сформували 180 окремих частин і з'єднань з росіян та громадян СРСР інших національностей. [2]

На території України, крім окупаційних військової і цивільної адміністрацій, створювали допоміжну адміністрацію із представників місцевого населення, які виявили бажання співпрацювати з окупантами: це бургомістри в містах, голови в районах, старости в селах, допоміжна поліція.

Причини, що спонукали людей іти на службу до окупантів, були різними:

- бажання помститися радянській владі за заподіяні кривди (репресії, розкуркулення тощо); за підрахунками вчених, така категорія складала 20—30 %;
- ідеологічне несприйняття радянської влади, комуністичної ідеології, антисемітизм;
- страх за своє життя і життя близьких, прагнення вижити в умовах окупації;
- кар'єризм, прагнення пристосуватися до нових умов життя (комуністів, комсомольців, радянських активістів серед колаборантів було 30—50 %);
- позиція радянського уряду щодо військовополонених, яких вважали зрадниками;
- обман нацистської пропаганди;

- прагнення за допомогою Німеччини боротися за Українську державу.

Загалом на початку Другої світової війни близько 15 тис. українців перебували на службі вермахту.

Особливу увагу слід приділити таким українським формуванням як «Нахтігаль» та «Роланд». Ці батальйони були створені у співпраці з нацистською Німеччиною. Лідери ОУН вбачали у цій співпраці можливість здобути необхідний українським військовим формуванням вишкіл, досвід, знання та навички передової військової думки Європи. Отже, військовий колабораціонізм українців з німецькими окупантами був спричинений відсутністю власної української державності та пошуком шляхів досягнення своєї політичної мети.

Варто вказати, що законодавчі акти, які визначали ступінь відповідальності та міру покарання за співпрацю з противником, з'явилися лише 1943 р. Саме тоді Постановою пленуму Верховного Суду СРСР № 22/М/16/У сс від 25 листопада 1943 р. «Про кваліфікацію дій радянських громадян, що надавали допомогу ворогу в районах, тимчасово окупованих німецькими загарбниками» закріпили розмежування таких видів злочину, як «зрада батьківщини» і «співпраця з ворогом». [1, С. 109]

Наступний правовий акт – постанова Президії Верховного суду СРСР «Про кваліфікацію самовільного переходу лінії фронту на бік противника» від 7 березня 1944 р. – лише розширив тлумачення закону на шкоду обвинуваченому. У повоєнні роки перевірка «підозрілих» груп населення та пошуку «пособників» стала широкомасштабною практикою. Щодо колаборантів, дії яких можна кваліфікувати як військовий злочин, після Другої світової війни ухвалили низку державних документів й міжнародних актів про незастосування до них терміну давності. Це Указ Президії Верховної Ради СРСР від 4 березня 1965 р. № 3332-VI «Про покарання осіб, винних у злочинах, незалежно від терміну їх дії», Конвенція Генеральної Асамблеї ООН від 26 листопада 1968 р. про незастосування терміну давності до військових злочинів та злочинів проти людства. [1, С. 110]

Колабораціонізм під час російсько-української війни — політична, адміністративна, воєнна, економічна, культурна (духовна), побутова

співпраця громадян України з російським окупаційним режимом під час російсько-української війни. Парламент заборонив воєнну символіку РФ та визнав її державою-терористом. [3]

В умовах російсько-української війни це явище неминуче розповсюдилося на окупованих територіях та вимагає переосмислення вже існуючих уявлень, теоретичних напрацювань та розвінчування міфів радянської та російської пропаганди.

Нині в Україні існує нормативна база, яка дозволяє притягувати до відповідальності осіб, що співпрацювали і співпрацюють з ворогом. Законом України від 3 березня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» внесено зміни до Кримінального кодексу України, що набрали чинності 15.03.2022. [3]

3 березня 2023 року до ст. 111 Кримінального кодексу України були внесені зміни та включена стаття 111-1 «Колабораційна діяльність». Під нею розуміються дії, умисно вчинені громадянами України, які порушують суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність України, національну обороноздатність, національну, економічну чи інформаційну безпеку, у тому числі організаційно-розпорядчі та/або розпорядчі дії державних органів, установ, незаконно створених в Україні та які не контролюються державною владою. [4, С. 212]

Станом на червень 2024 року, за даними Служби безпеки України, в Україні зареєстровано 9179 кримінальних проваджень за статтею 111-1 КК України (колабораційна діяльність).

Змінами, внесеними до ст. 111-1 КК України, передбачено відповідальність за колабораційну діяльність, яку за формою поведінки об'єднують в наступні групи:

- 1) інформаційне співробітництво із державою-агресором;
- 2) робота в інтересах держави-агресора;
- 3) дійова підтримка держави-агресора;

- 4) економічна співпраця із державою агресором;
- 5) воєнна співпраця із державою агресором;
- 6) освітня співпраця. [5]

Вперше обвинувальний акт за колабораціонізм було направлено до суду 31 березня 2022 року. Мешканець Краматорська, Донецької області, закликав у TikTok до підтримки дій Російської Федерації та виступив із запереченням озброєної агресії. [5]

Слід врахувати, що і в Україні за умов російсько-української війни, і в Європі під час та після Другої світової війни надвисоким є суспільний запит на встановлення справедливості та покарання воєнних злочинців. Сучасна ж Європа не має досвіду протидії колабораціонізму.

Висновки. Колабораціонізм, як у часи Другої світової війни, так і під час сучасної російсько-української війни, є результатом зовнішнього тиску, особистої вигоди, страху або ідеологічних переконань, проте його сучасні прояви в Україні чітко розглядаються в правовій площині. На відміну від радянського періоду, коли тема колаборації була закрита для досліджень, сучасна Україна має нормативну базу для притягнення до відповідальності осіб, що співпрацюють з окупантами. Це дає змогу ефективніше фіксувати факти колабораціонізму та здійснювати їх правове переслідування, відповідаючи на високий суспільний запит щодо встановлення справедливості та покарання винних.

Джерела та література:

1. Калущук О. Феномен колабораціонізму у правовій системі України: історична ретроспектива та сучасні виклики. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Чис. 28. 2023. С. 108-113.
2. Колабораціонізм у роки Другої світової війни. URL: <https://surli.li/iloucsm> (дата звернення: 05.05.2025)
3. Колабораціонізм під час російсько-української війни. URL: <https://surli.cc/udzpj0> (дата звернення: 05.05.2025)
4. Лихова С., Команецька В. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Юридичний вісник*. 2 (67). 2023. С. 210-215.

5. Співпраця населення з окупантами: кого притягати до відповідальності. URL: <https://surl.lu/irrtrqm> (дата звернення: 05.05.2025)
6. Шурхало Д. Колабораціонізм 80 років тому: як працювали бургомістри, старости, поліцаї. URL: <https://surli.cc/alpijj> (дата звернення: 05.05.2025)

**Софія МОРОХОВИЧ, студентка I курсу, ФБС-А
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».**

**Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін**

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ: ВІД НЮРНБЕРЗЬКОГО ТРИБУНАЛУ ДО СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Постановка проблеми. Сучасна російсько-українською війна супроводжується численними воєнними злочинами, що потребують ретельного аналізу в контексті міжнародного гуманітарного права. Порівняльний аналіз злочинів минулого та сьогодення допомагає виявити закономірності та розробити стратегії для запобігання майбутнім трагедіям.

Виклад матеріалу. Нюрнберзький міжнародний військовий трибунал – це перший у світовій історії судовий процес, що відбувся 20 листопада 1945 року по 1 жовтня 1946 року в місті Нюрнберг, на якому притягнуто до відповідальності вищих керівників держави за систематичні злочини, вчинені під прикриттям державної влади. 29 серпня 1945 року був погоджений список 24 людей, яких вважали основними воєнними злочинцями.

До юрисдикції трибуналу належали:

- злочини проти миру - планування, підготовка, розв'язання та ведення агресивної війни або війни з порушенням міжнародних угод та домовленостей;
- воєнні злочини - порушення законів та звичаїв війни - вбивства, тортури, викрадення в рабство, вбивства та тортури військовополонених, вбивства

заручників, грабунок приватної чи громадської власності, руйнування міст та сіл, позбавлене сенсу та військової необхідності;

- злочини проти людства - вбивства, знищення, поневолення, заслання та інші жорстокості, скоєні щодо цивільного населення до або під час війни, переслідування за расовими, релігійними, політичними мотивами. [2]

Міжнародне право визначає воєнними злочинами порушення загальноприйнятих звичаїв та правил війни. Перша Женевська конвенція 1864 року заклала основи гуманітарного права, але саме після Другої світової війни постало питання не лише про заборони, а й про механізми покарання винних — що стало початком сучасної системи міжнародної кримінальної відповідальності. [2]

Під час Другої світової війни німецький вермахт скоював масові воєнні злочини: вбивства, мародерство, примусову працю, знищення військовополонених і участь у Голокості.

У статті 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу були вперше чітко визначені воєнні злочини: вбивства, катування, взяття у рабство цивільних, страти заручників, пограбування майна, знущання над військовополоненими тощо.

У 1949 році було ухвалено новий пакет Женевських конвенцій, який закріпив ці злочини на рівні міжнародного гуманітарного права. Найповніший сучасний перелік воєнних злочинів містить Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998, чинний з 2002 року).

У Кримінальному кодексі України воєнні злочини містяться у двох розділах. Однак, КК України не дає визначення поняттю «воєнний злочин», а також не використовує цей термін, що у умовах російсько-української війни є серйозним упущенням.

Загальною умовою кваліфікації діянь як воєнних злочинів є наявність збройного конфлікту. При цьому відповідно до норм міжнародного права протиправні діяння можуть бути скоєні в ході збройного конфлікту як міжнародного, так і внутрішнього характеру. До воєнних злочинів Статутом Нюрнберзького трибуналу були віднесені порушення законів і звичаїв війни, в

тому числі вбивства, катування чи введення в рабство або для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивства або катування військовополонених чи осіб, які перебувають у морі; вбивства заручників; пограбування громадської або приватної власності; безглузде руйнування міст чи сіл; розорення, невинуватене необхідністю; інші злочини. [6, С. 6]

Під час Другої світової війни німецький вермахт вчиняли систематичні злочини, зокрема масові вбивства, мародерство, експлуатацію примусової праці, вбивство трьох мільйонів радянських військовополонених, а також брали участь у знищенні євреїв. Хоча власні сили нацистської партії були організацією, найбільш відповідальною за геноцидні вбивства під час Голокосту, регулярні збройні сили Вермахту скоїли чимало власних воєнних злочинів, особливо на Східному фронті.

Безперечно, в Україні наявні ознаки вчинення вище перелічених злочинів. Розстріли цивільного населення, катування, примусове вивезення дітей на територію РФ, масове знищення об'єктів цивільної інфраструктури, обстріли церков, лікарень, театрів, де знаходилися цивільні, навмисне знищення цілих населених пунктів, відео зі стратою беззбройних українських військових, ракетні удари по сховищах з дітьми – всі ці дії мають місце на території нашої держави.

Нацисти/рашисти:

- вбивства цивільних:

Під час окупації Херсона нацисти розстрілювали та катували мирне населення. Лише за період окупації було вбито до 17 тисяч осіб, зокрема працівників заводу та звичайних жителів.

У 2022 році російські війська залишили по собі схожі злочини: на Херсонщині вже задокументовано понад 400 випадків воєнних злочинів, включно з убивствами цивільних і військових. [3]

- катування:

“Особливо люто розправлялися німці з радянськими моряками, що потрапили до них у полон. Безжально морили голодом, роздягали зимою догола і водили на розстріл зі зв'язаними руками, прикутими за шию одне до одного”. (Політдонесення нач. ГоловПУру, квітень 1944 року).

Українські військовополонені неодноразово розповідали про жорстокі побиття, ураження електричним струмом, примусові надмірні фізичні навантаження, позбавлення сну, імітацію страти, погрози насильством та приниження. [3]

- масові поховання:

Очевидці, які мешкали поблизу в'язниці, розповіли, що в лютому 1942 року німці вивозили тіла на 50 підводах. Дехто з них ще подавав ознаки життя. Трупки скидали в ями на Валах і погано засипали. Могили іноді розгрібали собаки. (Політдонесення, квітень 1944)

Після деокупації Ізюму 15 вересня 2022 року неподалік у лісі виявлено одне із найбільших з початку широкомасштабної війни масових поховань — близько 450 могил.

- пограбування історико-культурних цінностей:

Перед втечею з міста німці розграбували музеї та церкви Херсона. З історико-архітектурного музею вивезли цінні артефакти, картини, монети, фарфор. Усі церкви були пограбовані — забрали ікони, ризи, срібло. (Політдонесення, квітень 1944)

Російські окупанти розграбували Херсонський художній музей під виглядом «евакуації». З 31 жовтня по 3 листопада винесли твори мистецтва, техніку — усе, до чого могли дотягнутися. (Facebook музею, листопад 2022) [3]

Організація Об'єднаних Націй заявила, що з лютого 2022 року були вбиті понад 12 600 цивільних осіб, причому кількість жертв серед цивільного населення різко зросла минулого року, порівняно з 2023 роком. [4]

Попри те, що Україна досі не ратифікувала Римський Статут, однак визнала юрисдикцію Міжнародного Кримінального Суду, найтяжчі міжнародні злочини вчинені РФ на території України, окрім злочину агресії, підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. У зв'язку зі зверненням до суду 42 держав – учасниць Римського Статуту Прокурор Карім Хан мав змогу відкрити повне розслідування самостійно.

Певні кроки для створення міжнародної судової структури вже зроблені. Наприкінці квітня 2022 року резолюцію на підтримку створення спецтрибуналу ухвалила Парламентська асамблея Ради Європи. А 19 травня 2022 року Європейський парламент ухвалив резолюцію із закликом до ЄС підтримати створення спеціального трибуналу та надати необхідні людські, бюджетні ресурси, адміністративну, слідчу й логістичну підтримку.

Перші рішення МКС по ситуації в Україні вже прийняті, і вони є багатообіцяючими. Зокрема, 17.03.2023 року Палатою попереднього провадження було видано ордери на арешт президента рф Володимира Путіна та уповноваженої при президентові рф з прав дитини Марії Львової-Бєлової. Відтепер у разі в'їзду цих осіб в одну зі 123 країн-учасниць Римського Статуту вони повинні бути заарештовані та передані під слідство. Це є дуже важливим кроком, адже МКС не може розглядати справи заочно. [1]

Станом на сьогодні у Раді Європи обговорюється кілька можливих моделей трибуналу, зокрема:

- трибунал, створений на основі угоди між Україною та ООН, підтриманої Генеральною Асамблеєю ООН;
- трибунал, створений на основі багатосторонньої угоди між Україною та іншими зацікавленими державами;
- «гібридного» трибуналу під українською юрисдикцією, який діятиме відповідно до українського законодавства, але за міжнародної участі;
- відкрите питання і щодо інших моделей та концепцій, але з головною умовою – невідворотність юридичної відповідальності та реального покарання винних осіб. [7]

Сучасний світ вже бачив достатньо дієві міжнародні суди для розслідування воєнних злочинів:

- Нюрнберзький трибунал.
- Токійський трибунал.
- Югославський трибунал.

Україна щоденно працює заради створення і роботи спеціального військового трибуналу. За створення такої судової інстанції висловилися і Парламентська асамблея Ради Європи, і міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба, і колишній прем'єр-міністри Великої Британії тощо.

Висновки. Нюрнберзький трибунал став першим кроком до міжнародної кримінальної відповідальності, визначивши категорії злочинів проти миру, воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Згодом ці норми були розширені та закріплені в Женевських конвенціях та Римському статуті, який є основою для Міжнародного кримінального суду. Сучасна війна в Україні демонструє, що, попри розвиток міжнародного права, воєнні злочини, зокрема агресія, масові вбивства, депортації та використання терору, залишаються актуальною проблемою, вимагаючи подальшого вдосконалення механізмів притягнення до відповідальності.

Джерела та література:

1. Богданьок О. Історичне рішення: Міжнародний кримінальний суд у Гаазі видав міжнародний ордер на арешт Путіна. URL: <https://surli.cc/boazxw> (дата звернення: 02.05.2025)
2. Від Нюрнберга до Міжнародного кримінального суду: як трибунали судили воєнних злочинців. URL: <https://surli.cc/kdtnsq> (дата звернення: 02.05.2025)
3. гітлерівські нацисти й путінські рашисти: у чому схожість їхніх злочинів. URL: <https://surl.li/aexszq> (дата звернення: 08.05.2025)
4. Екел М., Стеценко С. ОГП: Росія скоїла понад 153 000 воєнних злочинів. Ось п'ять із найжахливіших. URL: <https://surl.li/cjoaxg> (дата звернення: 06.05.2025)
5. Пашковський М. Структурні розслідування міжнародних злочинів: досвід Німеччини. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11. 2023. С. 656-661.
6. Пилипенко В. Воєнні злочини в статутах міжнародних кримінальних трибуналів та римському статуті міжнародного кримінального суду. *Право.ua*. № 2, 2020. С. 5-10.
7. Стефанчук М. Злочини РФ в Україні: виклики притягнення винних до відповідальності. URL: <https://surl.li/cgkwle> (дата звернення: 03.05.2025)